

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Olomouc 2021

Šárka Killarová

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav pedagogiky a sociálních studií

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Šárka Killarová

Problematika dospívajících dětí při odchodu z dětského domova

Vedoucí práce: PhDr. Pavla ANDRYSOVÁ, Ph.D.

Olomouc 2021

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a všechny využití zdroje, jsou uvedené v seznamu použitých zdrojů.

V Olomouci dne 27. 4. 2021

.....

Šárka Killarová

Poděkování

Ráda bych poděkovala paní PhDr. Pavle Andrysové, Ph.D. za vedení mé práce, rady a odbornou pomoc. Dále bych chtěla poděkovat všem respondentům, kteří mi ochotně poskytli rozhovory.

OBSAH

Úvod	6
TEORETICKÁ ČÁST	8
1 Ústavní výchova	9
1.1 Dětský domov	11
1.2 Důvody pro umístění dítěte do dětského domova	13
1.3 Rizika ústavní výchovy.....	14
2 Dospívání.....	17
2.1 Změny v období dospívání	19
2.2 Interpersonální vztahy	21
2.3 Osamostatnění.....	23
3 Problematika odchodu dětí z dětského domova	26
3.1 Problémy spojené s bydlením, zaměstnáním, finanční problémy	27
3.2 Příprava na odchod	30
3.3 Pomoc při odchodu.....	32
PRAKTICKÁ ČÁST	35
4 Popis praktické části	36
4.1 Design výzkumu	36
4.2 Analýza výsledků.....	42
4.3 Interpretace výsledků.....	49
4.4 Diskuze	53
Závěr.....	56
Zdroje	58

Úvod

Každý rok opouští dětský domov téměř tisíc adolescentů. Asi dvě stovky dětí opustí dětský domov a vstoupí přímo do reálného života, zbytek dětí z celkového počtu se vrátí zpět ke své biologické rodině nebo pokračují do jiného typu zařízení. Zařazení dítěte do společnosti je dlouhodobý problém. Existuje zde hned několik příčin vzniku daného problému, které na sebe navzájem navazují a doplňují se. První problém se objevuje u rodiny dítěte, pokud rodina není schopna zajistit dítěti vhodné podmínky pro správný vývoj, je nutné dítě z rodiny odebrat a umístit ho do vhodného zařízení. Pokud není možné dítěti zajistit jinou náhradní rodinnou péči, dochází ve většině případů k jeho umístění do dětského domova, kde se mu snaží přizpůsobit podmínky a zázemí pro správný rozvoj. Nikdy mu však nenahradí lásku a výchovu, kterou by mu měla dopřávat biologická rodina. Dítě vyrůstá bez rodičů a celková výchova dítěte spočívá na vychovatelích. Vychovatel je pedagogický pracovník, jehož úkolem je dítě správně vychovávat, říkat mu, co je správné a co špatné, ale nikdy mu nemůže dopřát dostatek lásky, která by se měla dítěti dostávat. Dítě tak emocionálně strádá, což může předcházet frustracím.

Dítě, které vyrůstá v dětském domově, vyrůstá vlastně mimo své přirozené prostředí. V dětských domovech je nepřetržitý řád a uměle vytvořené podmínky, na které si jedinec může rychle navyknout a následně pro něj může být problém pohybovat se v běžném životě. Je jednodušší pohybovat se v určitém režimu a nastavených podmínkách, než v reálném životě, často pak má dítě problémy se strukturací svého samostatného života.

Těmto dětem se během jednoho dne změní celý život, když musí opustit dětský domov a najednou se ocitají v reálném životě odkázáni pouze sami na sebe. Celý život jsou zvyklé, že za ně důležité věci řeší vychovatelé. Jak ale zvládají řešení krizových situací, když jsou na ně sami a jak se dítě z dětského domova zvládá začlenit do běžného života a postavit na vlastní nohy? Dítě z běžné rodiny většinou nemusí ihned řešit tak zásadní problém jako je odchod ze svého domova, až když ono samotné chce, je připravené. Při neúspěchu se má vždy kam vrátit a s pomocí se může obrátit na rodinu. Dítě z dětského domova tyto možnosti nemá, jakmile opustí dětský domov, nemá se kam vrátit v mnoha případech ani se na koho obrátit.

Ke zpracování tématu bakalářské práce mě vedlo osobní setkání s dětmi ve speciální mateřské škole, kde jsem měla možnost vykonávat pedagogickou praxi a většina dětí zde vyrůstala v dětském domově. Myslím si, že děti z dětských domovů jsou ve značné nevýhodě a jejich životy jsou těžší, než život dítěte z běžné rodiny. Zajímalo mě, zda si svou nevýhodu

dané děti uvědomují a jak si představují svůj samostatný život. Hlavním cílem mé bakalářské práce je zjistit očekávání dospívajících dětí v dětském domově o reálném životě po jeho opuštění.

V první kapitole teoretické části práce jsem se zaměřila na ústavní výchovu a dětský domov. V této kapitole jsou dále uvedeny důvody, které vedou k umístění dítěte do dětského domova a rizika, která mohou vyplývat z této praxe. Druhá kapitola se zabývá a vymezuje období dospívání. Jsou tu také popsány změny, ke kterým dochází v daném období, interpersonální vztahy, které ovlivňují vývoj a začlenění jedince do společnosti a osamostatnění, které je pro adolescenta nejtěžším úkolem v této etapě života. Poslední kapitola práce je věnována problematice, která je spojená s odchodem z dětského domova. Je zde zmíněná příprava a pomoc, kterou mohou adolescenti po svém odchodu využít. Praktická část práce se snaží pomocí polostrukturovaných rozhovorů zjistit očekávání dospívajících dětí a tím i najít odpověď na výzkumný problém.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Ústavní výchova

První kapitola, nese název „Ústavní výchova“. Jelikož se bakalářská práce zabývá odchodem z dětského domova, je také důležité definovat pojem „dětský domov“, který je jedním ze zařízení, kam je dítě umístěno, pokud rodiče nejsou schopni zajistit dítěti vhodné podmínky a výchovu pro správný rozvoj dítěte, či výchovu dítěte nezvládají. Následně dochází k odebrání dítěte na základě rozhodnutí soudu. Důvody, které vedou k odebrání dítěte, jsou zmíněny v další části této kapitoly. Poslední část kapitoly tvoří rizika, která hrozí dítěti, jež vyrůstá v dětském domově. Cílem této kapitoly je popsat ústavní výchovu, dětský domov, upozornit na problémy, které vedou k odebrání dětí z nefunkčních rodin a přiblížit možná rizika dětí, která nemají možnost vyrůstat v přirozeném prostředí.

„Problematika ústavní výchovy je celospolečenský problém, který souvisí se sociálním klimatem společnosti, odráží aktuální hodnoty, postoje, názory, ekonomické možnosti a v neposlední řadě i politické priority. Vyjadřuje úroveň sociálního citění, priority výchovných cílů, včetně kvality školského systému i postavení rodiny a reálných možností její podpory.“
(Janský, 2014, s. 115)

Ústavní výchova je nenahraditelnou součástí systému, který zabezpečuje dítěti náhradní rodinnou péči. Stát se snaží systém ústavní péče zlepšit již řadu let, ale stále se mu nedaří dosáhnout na úroveň, která by odpovídala úrovni ostatních evropských států. Dané tvrzení potvrzuje počet dětí, které jsou umístěny v zařízeních.

Ústavní výchova je tedy jednou z možností pro náhradní rodinnou péči, avšak pro rozvoj dítěte není tato možnost úplně ideální a dostačující. Dítě, které je dlouhodobě odloučeno od své původní rodiny, je deprivované a může se u něj objevit například syndrom ústavní závislosti. Výchova a pobyt v ústavní péči také dítě nedostatečně připraví na jeho samostatný život. Ať už se v zařízeních pro výkon ústavní péče snaží jakýmkoliv způsobem nahradit výchovu, nemohou vynahradit dítěti rodinné zázemí, péči, lásku a individuální rozvoj, který zajišťuje funkční biologická rodina.

Ve výchovných ústavech spolu vyrůstají děti v přibližně stejném věku a s podobnými osobnostními charakteristikami, tím se také snižuje pravděpodobnost vzájemného pozitivního ovlivňování a spíše dochází k tomu, že „*narušenější strhávají méně narušené*“ (Matoušek, 1998, s. 28).

Dle Matouška (1998, s. 29) jsou omezeny možnosti vývoje kapacitou výchovných zařízení, ústavní výchova se nařizuje čím dál častěji a tím dochází k přepřehování ústavních zařízení. S přeplněním zařízení souvisí další problém, což je nedostatek individuální péče. Děti nemají možnost osvojit si praktické dovednosti, sociální dovednosti ani samostatnost. Ústavní výchova se liší od běžného života a adolescenti, kteří opouští zařízení, mají nereálné představy o životě, nejsou samostatní, nedokáží si obstarat materiální potřeby, najít si práci, hospodařit s penězi ani komunikovat s úřady.

Úpravou orgánů ústavní výchovy se zabývá více předpisů, avšak hlavním předpisem je zákon č. 94/1963 Sb. Podle daného zákona je soudu umožněno nařízení ústavní výchovy v případech, kdy je výchova dítěte narušená, vážně ohrožená, nebo rodiče z nějakého závažného důvodu nemohou dítě vychovávat. Je to opatření, které navrhuje příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí a schvaluje soud. Tato výchova se přikazuje pro blaho a prospěch dítěte. Soud je povinen, před nařízením ústavní výchovy hledat i jiné možnosti pro výchovu dítěte v náhradní rodinné péči. Dále je soud povinen přezkoumat nejméně jednou za půl roku, zda jsou stále aktuální důvody, které vedly k nařízení daného opatření. Pokud po nařízení ústavní výchovy pominou její důvody, nebo se podaří dítěti zajistit náhradní rodinnou péči, soud nařízení ústavní výchovy zruší (Zeman, 2009, s. 11).

Příslušná legislativa související s výchovou dítěte v dětském domově je Úmluva o právech č. 104/1991 Sb. dítěte a je také jeden z nejdůležitějších dokumentů, který se týká práv dětí. Úmluva se řídí třemi následujícími základními zásadami, první zásada zahrnuje zajištění a zabezpečení vývoje dítěte, druhá zásada se týká ochrany dětí a třetí zahrnuje účast dětí na životě společnosti a jejich práva. Úmluva o právech dítěte stanovuje státům povinnost brát v první řadě ohled na jeho zájmy. Každé dítě má právo sdělit svůj názor ke všem okolnostem, které se ho nějakým způsobem týkají. Stát má povinnost dítě chránit před veškerým špatným zacházením ze strany rodičů, nebo jiných osob, které mají dítě na starost. Stanovuje správné sociální programy, které se týkají prevence proti násilí. Stát by měl zajistit ochranu dítěti, které nemá možnost vyrůstat ve vhodném rodinném prostředí a zajistit mu patřičnou náhradní rodinnou péči, nebo umístění do vhodného zařízení. Dítě má právo vyjádřit se a hodnotit prostředí, do kterého bylo umístěno. Stát by měl zneužívaným dětem, nebo dětem, které se staly obětí zanedbávání, týrání, zneužívání zajistit patřičné léčebné prostředky, aby se mohli opět začlenit do společnosti (Bittner, 2007, s. 9).

Mezi další zákony, které se starají o úpravu ústavní péče je například zákon o rodině (č. 94/1963 Sb.), který se týká úpravy vztahů mezi rodičem a dítětem, rodičovské zodpovědnosti,

povinností, výchovy, pěstounské péče, nařízením ústavní výchovy, osvojení, opatrovnictví. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí (č. 359/1999 Sb.) podporuje ochranu a práva dítěte, jeho správný vývoj a výchovu, zkrátka udává opatření, která poskytují ochranu dětí a postup orgánů, které vykonávají sociálně právní ochranu. Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních (č. 109/2002 Sb.) upravuje způsob výchovy, práva a povinnosti dětí, která byla svěřena do ústavní výchovy, dále také práva osob, která jsou odpovědná za výchovu (Bittner, 2007, s. 11).

1.1 Dětský domov

Pro správný vývoj dítě je důležité zajistit vhodné podmínky, aby se dítě mohlo po psychické i fyzické stránce správně rozvíjet. Pokud toho rodina není schopna, je nutné dítě z takové rodiny odebrat a umístit jej do vhodného zařízení. Dětský domov je jednou z možností, pro náhradní rodinnou péči, avšak neumožní dítěti tak plynulý rozvoj, který by mu měla umožnit původní funkční rodina. Dítě, které vyrůstá v dětském domově, vlastně nevyrůstá v přirozeném prostředí, při vývoji mohou nastat problémy, které dítě ovlivní při dospívání a tyto problémy mohou dítěti znepríjemňovat celkový průběh jeho života. Rizika, která vyplývají z ústavní výchovy, jsou popsána níže.

Hlavním smyslem dětského domova, je starat se o děti, které mají udělenou ústavní výchovu a nevyskytují se u nich důležité závady v chování. Děti dochází do škol, které nejsou spojeny s dětským domovem. Do dětského domova jsou přiřazovány děti od 3 let do 18 let a také matky, které nedosáhly 18 let i s jejich potomky. Pokud se dítě připravuje na budoucí povolání, může v dětském domově zůstat až do 26 let (Folda [online], 2009, s. 15).

Dříve se dětské domovy rozlišovaly na dva druhy a to na internátní typ a rodinný typ. V průběhu posledních let došlo k rušení domovů internátního typu a byly nahrazeny typem rodinným. Celkově se zlepšilo i jejich vybavení a tak po materiální stránce děti v dětských domovech nestrádají. Péči a lásku, která dětem v ústavní péči schází, materiální zabezpečení nenahradí. O děti v dětských domovech se sice starají kvalifikované vychovatelky, či vychovatelé, kteří mají vysokoškolské vzdělání, avšak nikdo nemůže vychovatelé nutit k navazování citové vazby. Vztah mezi dítětem a vychovatelem by měl být alespoň důvěryhodný, aby se mělo dítě komu svěřit a na koho se obrátit s pomocí (Matějček, 2005, s. 63).

Rodinná skupina je základní organizační jednotka dětského domov, která je tvořena z šesti až osmi dětí. Dětský domov může být tvořen ze dvou a maximálně šesti rodinných skupin. V rodinné skupině jsou chlapci i dívky dohromady, s rozdílným věkem a většinou se umísťují sourozenci do stejné skupiny. Do rodinných skupin jsou děti rozdělovány na základě podobných výchovných, vzdělávacích a zdravotních potřeb (zákon č. 109/2002 Sb., § 12).

Hlavním cílem dětského domova se školou je starat se o děti, které mají udělenou ústavní výchovu a mají vážné odchylky v chování, mají dočasnou nebo přetrvávající duševní poruchu a vyžadují výchovně léčebnou péči. Spadají sem také děti s uloženou ochrannou výchovou a matky, které nedosáhly 18 let. Do dětského domova se školou jsou přiřazovány děti od 6 let do skončení povinné školní docházky. V případě, že dojde k odstranění závažných odchylek v chování dítěte, může se dítě vrátit do školy, která již nespadá pod dětský domov se školou (Folda [online], 2009, s. 15).

Ztráta soukromí je pro dítě, které vyrůstá v ústavu jedna z nekomfortních věcí. V poslední době se rozrůstá počet dětských domovů, které jsou organizované do „vesniček“, ve kterých děti tvoří rodinnou skupinu a každé dané rodinné skupině se věnují stále stejní vychovatelé. Děti žijí ve dvojicích, nebo trojicích a sami si mohou zvolit, s kým budou bydlet. Dítě se však stále musí přizpůsobovat řádu, pravidlům a režimu, musí se ohlížet na druhé lidi, na spolubydlící a vychovatele. Jeho chování je neustále pod dohledem. Pro běžné dítě je domov místo, ve kterém nemusí kontrolovat své chování, může se uvolnit a být tím, kým opravdu je, ale dítě, které vyrůstá v dětském domově, nikdy nebude mít domov v tomto slova smyslu (Matoušek, 1999, s. 120 - 123).

Hlavním problémem pro dítě, které vyrůstá v dětském domově, je způsob, jakým je vychovávané. Většina dětských domovů pracuje s dětmi na způsobu skupinové výchovy a dětem tak chybí individuální přístup, což na druhou stranu pro vychovatele není ani reálné, zvládnout věnovat se každému dítěti zvlášť a individuálně. Při dospívání je důležité, aby dítě mělo autoritu, vzor, zkrátka někoho, s kým naváže emocionální pouto a bude ho poslouchat a řídit se jeho pokyny. Tuto roli pro běžné dítě zabezpečuje rodič, ale dětem v dětských domovech tato osoba často chybí, což může vést k nežádoucímu chování. Dítěti chybí také emocionální podpora, jejíž nedostatek může vést k frustraci a později k problémům při navazování nových kontaktů.

1.2 Důvody pro umístění dítěte do dětského domova

Existuje několik důvodů pro umístění dítěte do dětského domova například úraz rodičů, úmrtí rodičů, dlouhodobá nemoc, ale velká většina dětí je umístěna do dětského domova kvůli selhání či zanedbání péče od jejich biologické rodiny. Jak již bylo výše zmíněno, pokud rodina nezajistí dítěti vhodné podmínky pro výchovu dítěte, je nevyhnutelné zasažení příslušných orgánů a umístění dítěte do některého z typu náhradní rodinné péče.

Vocílka (1999, s. 26 - 33) uvádí následující hlavní důvody, které se týkají pochybení rodiny a vedou následně k odebrání a umístění dítěte do dětského domova.

Prvním z důvodů pro odebrání a umístění dítěte do dětského domova je již výše zmiňovaná zanedbaná výchova. Za normálních okolností jsou rodiče pro dítě hlavní osoby, které na něj působí a vychovávají ho. Pro dítě je rodič vzor, kterého se snaží napodobit, rodiče mu předávají řadu zkušeností, vědomostí a pomáhají mu při rozvoji a utváření vlastní identity. Pokud rodič dítě přehlídí a dostatečně se mu nevěnuje, dítě si vytvoří nesprávný řád a směřuje tak špatným směrem při utváření své osobnosti a to může vést k poruchám ve vývoji, nebo k citově deprivaci. Druhý důvod, který může vést k odebrání dítěte z původního prostředí je týrání a zneužívání dětí. Týrání a zneužívání lze definovat jako duševní, či tělesné poškozování. Existuje několik druhů týrání a to fyzické, psychické, sexuální a do týrání patří také výše zmíněná zanedbaná péče. Pokud rodič dítě zanedbává, není schopen mu zajistit základní potřeby pro život, jako například stravu, je nutné dítě co nejrychleji odebrat a umístit do vhodného prostředí (Vocílka 1999, s. 26 - 33).

Dalším častým důvodem, proč je nutné dítě odebrat z rodiny je užívání návykových látek a alkoholismus. Alkohol je v dnešní době nejdostupnější a také nejrozšířenější návyková látka, která ve většině případů ovlivňuje lidskou mysl negativně. Opilý člověk tak zanedbává nejen své zdraví, ale může ohrožovat i výchovu dítěte a dochází tak k neuspokojování základních potřeb dítěte. Nízká sociální úroveň rodiny patří také mezi časté důvody, proč rodiče nezvládají dítěte zajistit vhodné podmínky pro správný vývoj a proto je nutné z těchto rodin dítě obrát. V poslední době je tato příčina čím dál častějším důvodem umístění dítěte do dětského domova. V tomto případě nemusí chybět dostatečná láska a podpora ze strany rodičů, ale mohou naopak scházet finance pro uspokojení fyziologických potřeb. Pokud rodina nemá dostatek financí pro zabezpečení základních lidských potřeb, dochází opět k zanedbávání a ohrožování fyzického vývoje dítěte. Prostituce je jeden z dalších důvodů, který vede k umístění dítěte do dětského domova, navazuje na výše zmíněnou nízkou sociální úroveň rodiny. Pokud matka nemá dostatek financí na obživu a zajištění dítěte, často tuto

situaci řeší prostitucí. Důvod odebrání dítěte se pak odvíjí od zanedbání péče, protože matka praktikuje prostituci v noci, kdy dítě v častých případech zůstává přes noc samotné a následně je matka přes den unavená a není schopná se dítěti dostatečně věnovat. Navíc je ohrožen morální postoj dítěte, i jeho správný psychický vývoj. Pokud jeden, či oba z rodičů provádí trestnou činnost, je to jeden z dalších častých důvodů, který vede k odebrání dítěte. Trestná činnost se tedy opět řadí mezi důvody, které vedou k umístění dítěte do dětského domova. Zvláště když dojde trestná činnost tak daleko, že jsou rodiče odsouzeni k trestu odnětí svobody a dítě je tak od nich odloučeno. Rodiče tak nejsou pro dítě správným vzorem a ani nemají možnost, jak dítě vychovávat (Vocílka 1999, s. 26 - 33).

V České republice je přibližně 142 dětských domovů, ve kterých žije zhruba 6345 dětí. Dle Tmeje (1983, s. 119) je dětí bez rodičů málo, v dětských domovech jsou umístěny děti, které rodiče mají, ti ale nejsou schopni se o ně řádně starat, či o výchovu vůbec nemají zájem. Což je poměrně zdrcujícím faktem, že většina dětí o svoji biologickou rodinu nepřišla, stát byl pouze nucen z nějakého výše zmíněného důvodu odebrat dítě z rodiny a umístit do dětského domova. Většina dětí je z rodiny odebírána kvůli zanedbané péči. Úplných sirotek je v České republice oproti těmto dětem málo. Ať už byl důvod pro umístění dítěte do dětského domova jakýkoliv, rodina dítě zanedbávala, nevěnovala jim dostatek péče a lásky, v horších případech mohlo docházet i k výše zmíněným jiným důvodům, které nevedly ke správnému rozvoji dítěte, tak i přes to se chtějí děti po dovršení plnoletosti vrátit zpět ke své biologické rodině a tím zahodit i veškerou snahu vychovatelů o převýchovu.

1.3 Rizika ústavní výchovy

Správný vývoj dítěte se odvíjí na základě dvou nejhlavnějších věcí a to vrozených dispozic a vlivu vnějšího okolí. Každé dítě je jedinečné, jinak reaguje na vnější podněty, ale správný a souladný vývoj osobnosti je u všech lidí stejný a je stavěný na základě uspokojení podstatných potřeb jedince. Pokud jsou tyto potřeby dlouhodobě neuspokojované, dochází k deprivacím, které mají trvalé následky a nejtěžší jsou deprivace, které vznikly v raném věku dítěte. Mezi hlavní potřeby dítěte pro harmonický rozvoj především patří citová podpora, vřelost, láska a přijetí (Bittner, 2007, s. 58).

Děti jsou často umisťované do ústavu, kde k němu nepřístupují individuálně, a ústav pracuje na způsobu kolektivní výchovy. U dítěte se často střídají vychovatelé a tak dítě nemá možnost vytvořit si vztah k jednomu člověku. Dítěti pak schází péče a láska, která se dostává

dítěti z běžné rodiny a tento způsob výchovy zásadně ovlivňuje vývoj dítěte (Bittner, 2007, s. 57).

Jak uvádí Matoušek (1999, s. 120), mezi hlavní rizika ústavní výchovy patří „hospitalismus“. Což znamená správná adaptace na podmínky uměle vytvořené v ústavu, které snižují schopnost přizpůsobení na reálný život. V ústavu se o dítě starají vychovatelé, organizují mu život, někdo mu vaří, topí, starají se o jeho peníze, perou mu prádlo, zkrátka vše má zařízené. Dítě se v průběhu života vídá s omezeným počtem obyvatel z ústavu a také se pohybuje ve vymezeném prostoru daného ústavu a jeho okolí, což je zajisté jednodušší, než se pohybovat a vyznat v nepřehledném reálném světě. Dítě ztrácí zájem o vnější život a o navazování nových kontaktů. Režim dne v dětském domově je neustále stejný a řízený předepsaným programem, dle kterého děti vstávají, uklízejí, pracují, odpočívají. Vychovatelé jim připomínají důležité věci, na které by neměly zapomínat a většinu problémů jim pomáhají vyřešit, či za ně problém zcela vyřeší. Z toho může vyplývat riziko pro dítě, protože po opuštění dětského domova nebude schopno řešit krizové situace a může mít problém s uspořádáním režimu běžného dne.

Dalším rizikem ústavní výchovy může být tzv. „ponorková nemoc“. Tato „nemoc“ vyplývá z neměnného prostředí. Děti jsou agresivnější, vztahovačnější, jsou více introvertní, zaujímají obranný postoj, brání si své „území“, ve kterém chtějí mít alespoň trochu soukromí. Velmi častým rizikem je šikana. Násilí může být v ústavu jeden ze způsobů, jak vyjádřit své potřeby a práva. Tím přichází k autoritě a respektu nejagresivnější člen ze skupiny. Častými oběťmi šikany jsou děti, které nemají sebevědomí, jsou nějakým způsobem odlišní, slabí. Naopak ten kdo šikanuje, se naučil používat násilí už v mladším věku buď v biologické rodině, nebo přímo v ústavu a násilí bere jako formu pro prosazování svých názorů a uspokojení svých potřeb a cílů (Matoušek, 1999, s. 120).

Psychická deprivace je dalším možným rizikem a to je stav, který vzniká při nenaplnění základních životních potřeb dítěte. Příčinou vzniku psychické deprivace je nedostatek sociálních, citových a sensorických podnětů. Další příčinou je přerušování vztahu mezi sociálním prostředím a dítětem, tedy přerušování vztahu mezi dítětem a osobami, se kterými měl citový vztah (Bittner, 2007, s. 63).

Člověk je v neustálém kontaktu se svým prostředím, které na něj nějakým způsobem působí, zpětně působí i člověk na prostředí a snaží si ho přizpůsobit svým individuálním potřebám. Maladaptace se vyskytuje v prostředí, ve kterém nemůžou být naplněny hlavní

potřeby, což je dalším vyplývajícím rizikem z ústavní výchovy. Pokud je neúspěšná souhra mezi potřebami a prostředím, dítě se začne přizpůsobovat nevhodným způsobem podnětům vnějšího prostředí, které z něj vycházejí, nebo dokonce vůbec nevycházejí, ačkoliv jsou pro dítě potřebné (Bittner, 2007, s. 68).

Jak uvádí Matoušek (1999, s. 120-123) na základě zmíněných rizik, mohou mít děti trauma, kvůli kterým je dítě poznamenáno na celý život. U dítěte se mohou projevovat následky jako například nechuť a neschopnost navazovat kontakty s novými lidmi. Dítě, které vyrůstá v dětském domově, je zvyklé pohybovat se ve stále stejném prostředí a setkávat se s relativně stejnými lidmi. Při osamostatňování může být pro dítě z domova těžké zorientovat se v běžném životě a tak dítě z běžné rodiny je při osamostatňování ve značné výhodě, protože je již od mala zvyklé pohybovat se v běžném životě a jeho dny nemají od mala přesně stanovený režim. Rizik, které vyplývají z vyrůstání v dětském domově je spousta, každý člověk je jiný a ne každé dítě daná rizika ohrožují, ale jejich podmínky pro vývoj a dospívání jim neulehčují následné začlenění do společnosti.

2 Dospívání

Druhá kapitola bakalářské práce nese název „Dospívání“. Jelikož se tato bakalářská práce zabývá odchodem dospívajících dětí z dětského domova, je důležité vymezit si dané období. Tato kapitola nabízí náhled do vývojového období a vymezuje pojem dospívání. Při dospívání dochází k řadě změn, které jsou definované v další části kapitoly. Člověk při dospívání si je ve spoustě věcí nejistý, potřebuje oporu a vzor, ke kterému bude vzhlížet. Ke správnému vývoji dítěte přispívá řada nezbytných věcí, děti toho potřebují spoustu při svém vývoji, ale jedna z nejdůležitějších věcí, kterou dítě potřebuje je opora ve vztahu k druhým lidem a právě tomuto tématu je věnována další část z této kapitoly. Jak je již výše zmíněno, v období dospívání dochází k řadě změn a dospívající má řadu úkolů, které v tomto období musí zvládnout, nejdůležitějším „úkolem“ však zůstává osamostatnění a postavení na vlastní nohy, tomuto „úkolů“ je věnována poslední část kapitoly.

Dospívání je přechodné období mezi dětstvím a dospělostí. V tomto daném období dochází k celkové změně člověka, v psychické, sociální a somatické oblasti. Průběh dospívání závisí na společenských a kulturních podmínkách, ze kterých vyplývají požadavky společnosti vůči dospívajícímu. Pro dospívání je typické přehodnocování, jedinec má za úkol zvládnout svoji proměnu a najít vlastní identitu (Vágnerová, 2005, s.321).

Dospívání, cizím slovem také adolescence, je pojem, který se odvíjí od latinského slova „*adolescere*“, což v překladu znamená dorůstat, dospívat. Přesné časové ohraničení a specifické vlastnosti se u spoustu autorů odlišují, ale základní vymezení tohoto období se uvádí mezi 15 až 20 rokem života. Pro začátek období je typická adekvátní zralost, kdy při tomto procesu dochází k postupnému ukončení tělesného rozvoje. Na konci tohoto období není však moc důležitý tělesný rozvoj, ale naopak je důležitý psychický rozvoj, který spočívá v docílení vlastní identity, přijetí nové sociální role dospělého a také pedagogický rozvoj, který se týká ukončení vzdělání (Macek, 2003, s. 9).

Dle Čačka (2000, s.229) je hlavním úkolem tohoto období dosáhnout úroveň dostatečně kultivované a zralé osoby.

Vágnerová (2005, s. 323) rozděluje dospívání na dvě fáze:

Raná adolescence, označována také jako pubescence, je časově lokalizována zhruba mezi 11. - 15. rokem života a zahrnuje tak prvních pět let dospívání. Nejviditelnější změnou v tomto období jsou tělesné změny, které se pojí s pohlavním dospíváním. Dochází ke změně

způsobu přemýšlení, dokáže přemýšlet o variantách, které ani reálně neexistují. Velký význam v tomto období mají pro dospívajícího přátelé, první lásky a vztahy. Prvním důležitým mezníkem je dokončení povinné školní docházky a volba následného profesního směru, která často určuje budoucí postavení ve společnosti. V dospívání je pro jedince důležité zaujímat přijatelnou pozici, kterou si musí ve společnosti zasloužit, což vede u jedinců často k nejistotě a zpochybňují představu o bezpečném životě a také že je v něm dospívající ceněn a přivítán.

Pozdní adolescence, která je časově lokalizována na následujících pět let života, tedy od 15 do 20 let. Tato fáze začíná pohlavním dozráním a obvykle také prvním pohlavním stykem. Ve fázi pozdní adolescence dochází k celkové psychosociální proměně, kdy se přetváří osobnost a pozice ve společnosti. Významným mezníkem v této fázi je ukončení přípravy na povolání a nástup do zaměstnání, či volba dalšího studia. Pro dospívajícího jsou důležité partnerské vztahy a vztahy s vrstevníky. Dosažení plnoletosti, tedy 18 ti let, je dalším významným mezníkem, který je chápán společností jako důkaz dospělosti a jedinec je plně zodpovědný za své chování. Adolescenti se snaží více prosazovat, snaží se o změny a často experimentují s různými druhy chování. Erikson (1963) uvádí pro dané období typické psychosociální moratorium, což je vysvětlováno jako potřeba něco zastavit, snaha oddálit definitivní volbu, která se jim zdá složitá a proto si chtějí prodloužit přechodné období (Vágnerová 2005, s. 323 - 326).

Pro dospívající dítě z dětského domova může být dospíváním nejtěžším obdobím v životě, protože se musí osamostatnit. Pro takové dítě je nejtěžší osamostatnění po finanční stránce. Děti z dětských domovů nemají finanční podporu od biologické rodiny, jako děti z běžných rodin. Po opuštění dětského domova se ocitají sami v reálném životě. Děti může dosáhnout frustrace, která pochází již z dětství a může ovlivňovat jejich pozdější život (Erikson, 2002, s. 253)

Dle Vágnerové (2005, s. 326), je důležité dát dospívajícímu čas, aby porozuměl sám sobě, zvolil si vlastní cíle, postupy v budoucnosti a osamostatnil se ve všech oblastech. Každý člověk je jedinečný a také tempo biologického, psychického a sociálního vývoje je u každého jedince odlišné. V této oblasti může nastat další riziko, které se odvíjí právě od tempa vývoje. Některé dospívající dítě může být již v 18 letech připravené opustit dětský domov a postavit se na vlastní nohy, ale jiný dospívající se může nacházet ve fázi, kdy ještě není zcela připravený opustit domov. Děti z dětských domovů se ale bohužel nikdo neptá, zda jsou připraveni na samostatný život a pokud dosáhnou plnoletosti a ukončí vzdělání, jsou nuceni

domov opustit, což je značná nevýhoda oproti dětem z běžných rodin, protože ti naopak svůj domov opouští, až když jsou si zcela jistí. Vždy mají možnost vrátit se zpět ke své rodině, bohužel dítě, které opustí dětský domov, žádnou cestu zpět již nemá.

Jak bylo výše zmíněno, v daném období dokáže dospívající přemýšlet nad různými věcmi abstraktně, uvažuje i nad věcmi, které reálně neexistují. Dítě, které vyrůstá v dětském domově, se nedokáže orientovat v běžném životě tak dobře, jako dítě z běžné rodiny. Dospívající děti si pak reálný život ve většině případů představují zkresleně a až příliš jednoduše a často pro ně pak následně bývá setkání s realitou těžké.

2.1 Změny v období dospívání

V období adolescence se rozvíjí emocionální odezvy na určité podněty. Rozlišují se citové zážitky a nabývají vyšší city. Přibývají různé druhy emocí, utvářejí se do větších celků, které se stabilizují na základě dílčích systémů rozvíjející osobnosti. Zvyšuje se způsobilost reagování a zároveň se snižuje citlivost reagování na podněty, které adolescenta pobouřili v dětství. Období adolescence je celkově dlouhé období, při kterém dochází z hlediska emocionálního vývoje k řadě změn a v každé části období se změny liší. Pro časnou adolescenci je typická zvýšená emoční labilita, negativní naladění, časté jsou krize a pocitové změny. Tyto zvraty se dějí na základě hormonálních změn, je zvýšená potřeba sebehodnocení. Velice časté je srovnávání se s „ideály“. Sebehodnocení je váhavé, nestabilní, adolescenti jsou celkově kolísaví, časté je střídání únavy a malátnosti s naopak zvýšenou aktivitou. Průběh tohoto období ale záleží na více faktorech, jak na sociálních a kulturních, ale také například na individuálních typologických rozdílech a na způsobu výchovy. Pro období pozdní adolescence je typické odeznívání náladovosti a přebytku lability. Adolescenti jsou v tomto období více extrovertní, méně impulzivní a poměrně stálejší, než v předchozím období. Temperament a vývoj jeho struktury závislé na nervovém systému je dokončený již v pubescenci, v období adolescence se temperament již nijak nemění, pouze nabývají celistvé vztahy jeho elementů a korigování reakcí se tak usnadňuje (Macek, 1999, s. 59,60).

V období dospívání dochází k viditelným tělesným změnám, ke zpevnění a dohotovení růstu, tělo dostává finální podobu dospělého člověka, až na váhu, která se mění v průběhu života. V období adolescence dochází k finálnímu ladění všech tvarů, harmonizace, k zrovnoměnění orgánů a celkovému dozrání. Ke všem těmto změnám dochází v posledním stádiu adolescence u obou pohlaví však nerovnoměrně. Hlavní rozdíly jsou v obrvení, muž je z hlediska této stránky nižší vývojový typ. Ustaluje se hlas, u dívek dochází k rozšiřování

pánve, rozvíjí se poprsí, dohotovuje se osifikace kostí, srůstají a redukuje se tak jejich počet v těle a na konci období jsou ve finálním počtu, tedy 206 kostí. Pro období dospívání jsou typické změny ve vylučovacích žlázách, které se rozmnožují a tím pádem se adolescent více potí a u dívek se objevuje první menstruace (Příhoda, 1967, s. 30 - 32).

V rané adolescenci dochází k proměně způsobu, jakým adolescent uvažuje. Pro vývoj myšlení je typické postupné uvolňování ze závislosti na konkrétní realitě. U adolescentů je typická potřeba uvažování o světě, jaký by měl ideálně být a realita je pro ně pouze jednou z variant, uvažují hypoteticky o různých možnostech, dokonce i o těch, co reálně ani neexistují. Hypotetické myšlení je v období dospívání je ještě nedokonalé a jeho nedostatky se projevují právě v neschopnosti přesněji diferencovat mezi existujícími a pouze možnými alternativami. Rozvíjí se induktivní uvažování, dospívající dovedou své poznatky zobecňovat, formálně logické operace se rozšiřují a dospívající jsou schopni vzít v úvahu různé kombinace, což jim umožní využívat formální logiku. Projevuje se komplexnější zpracovávání vstupních informací, jejich kombinování, řazení a srovnávání. Rozvíjí se schopnost akceptování hypotetických problémů, schopnosti interpretace pozorovaných výsledků, protože dospívající méně ulpívá na realitě. Celkově se rozvíjí pružnost myšlení, ale korekce vlastního uvažování je pro ně těžká, protože převažuje nejistota jejich sebevědomí. Odmítají výjimky a kompromisy, bývají radikální, což je jejich obrana proti nejasnostem. Ke konci období umí adolescent lépe užívat formální operace, je flexibilnější a je schopen používat nové způsoby řešení. Avšak nemají ještě dostatek zkušeností, což jim může ztížit zvládnání různých situací a jejich rozhodnutí bývají často zbrklá (Vágnerová, 2005, s. 332-336).

Při dospívání také dochází k hlavním změnám v osobnosti a pro správný vývoj osobnosti je opět nutné uspokojovat základní lidské potřeby. Vlastní identita znamená mít vlastní názor, postoj, sociální pozici, roli ve společnosti. Aby si dítě mohlo utvářet vlastní identitu, potřebuje napodobovat nějaký vzor, který potřebuje mít v jeho přirozeném prostředí, ve kterém se cítí bezpečně. Pro správný rozvoj osobnosti je důležité, zda v raném období dítěte byly naplněny potřeby lásky a bezpečí, na základě kterých může dítě dále rozvíjet jeho sebedůvěru a další potřeby. Když je dítě uloženo do ústavní výchovy, je odloučeno od přirozeného rodinného prostředí a tím pádem jsou omezené jeho možnosti přirozeného vytváření identity, přejímání rolí, pozic, kompetencí, které dítě získává z běžných sociálních situací. Kompetence zahrnují například dovednosti při plánování akce a postupné realizace plánování, využití důležitých informací pro plánování akce, využití zkušeností, které dítě získalo při úspěchu či neúspěchu (Bittner, 2007, s. 66).

Dle Kubičkové (2011, s. 6) bychom se měli o dítě začít zajímat zhruba od jeho 10 let, pokud „zmeškáme“ tohle období a o dítě nebudeme jevit dostatečný zájem, je velká pravděpodobnost, že se dítě uzavře do sebe, převezme dříve naučené způsoby chování, ze kterých mohou být další problémy a následná převýchova je nemožná. U vývoje dítěte je důležité rozvíjet všechny stránky jeho osobnosti, v dospívání jedinec potřebuje hodně podpory a jistoty. Adolescent potřebuje mít vzor, ke kterému může vzhlížet a snažit se napodobovat jeho chování, děti z běžných rodin mají své vzory v rodičích, kteří je zároveň i podporují. U dětí z dětských domovů se neustále střídají vychovatelé, nemají šanci vytvořit si s ním vztah na jaký je na úrovni mezi dítětem a rodičem, což může vést k problémům při utváření vlastní identity.

2.2 Interpersonální vztahy

Jak již bylo výše zmíněno, adolescence je období života, kdy jedinec přechází do další fáze života a to do dospělosti, je čím dál více vnímán jako dospělý a očekává se od něj také příslušné chování. Pozdní fáze dospívání je charakteristická diferenciací v oblasti změn sociálního očekávání a přípravou na profesní roli, což lze chápat jako příprava na život ve společnosti. V této fázi je jedinec nestabilní a teprve hledá své postavení. Na začátku období je významná změna školy, tedy skupiny spolužáků, pro konec období představuje významný mezník nástup do zaměstnání, nebo do dalšího vzdělávacího institutu. Adolescent se dostává do nových prostředí a sním i mezi další nové lidi, kterým se musí vždy nějakým způsobem přizpůsobit a chovat se podle příslušných pravidel (Vágnerová, 2012, s. 397).

Rodina patří mezi první mezilidské vztahy, které jedinec ve svém životě navazuje. V naší společnosti je rodina definována jako základní soubor, který působí na výchovu dítěte a má rozhodující vliv při utváření vztahu dítěte k ostatním lidem. Rodina určitým způsobem ovlivňuje životní podmínky lidí ve společnosti a ve vztahu k dítěti je vázána povinnostmi. Nejdůležitější povinností rodiny je příprava dítěte na život, uzpůsobovat charakterové, volní a citové rysy osobnosti (Staněk, 2008, s. 12).

Stát vymezuje rodinu jako sociální jednotku, která se skládá minimálně ze dvou generací a hlavním znakem by mělo být zaopatření různých funkcí. Mezi charakteristické znaky funkční rodiny patří materiální zabezpečení, socializační a výchovná funkce což znamená příprava dítěte na život, podpora ať už finanční, emocionální, nebo hmotná v případě nesrovnalostí. Na základě těchto funkcí stát určuje nefunkční rodinu, a pokud stát zjistí, že rodina neplní nějakou ze zmíněných faktorů, snaží se problém dané nefunkční rodiny vyřešit. Výzkum,

který byl proveden, zjistil, že 2,5 % rodin jsou dysfunkční, nebo afunkční a je potřeba pomoc od státu (Staněk, 2008, s. 12).

Právě rodina má dítě naučit, jak se chovat ve společnosti a pokud je rodina nefunkční, je nutné dítě z dané rodiny odebrat a výchovu dítěte ovlivňuje vychovatel. Na druhou stranu dítě, nemá k vychovateli jakési emoční pouto, které chová ke své biologické rodině, a proto při výchově dochází často k problémům. Dítě v dětském domově nemá dostatek emoční podpory, nevyrůstá ve svém přirozeném prostředí a tak časté následky jsou právě problémy při začleňování do společnosti.

Největší vliv na výchovu by měla mít rodina dítěte. Pokud je však rodina nefunkční a neplní základní funkce, dítěti se nedostává dostatečné podpory a lásky v rodině, hledá dané pouto často u svých vrstevníků.

Dle Vágnerové (2012, s. 423) mají pro dospívajícího čím dál větší význam právě vrstevníci, protože mají podobné problémy a jsou ve vztahu k němu v rovnocenném postavení. Slouží pak jako opora při vytváření individuální identity. Skupinová identita mu pak pomáhá překonávat nejistoty při procesu osamostatňování, zvyšuje pocit sebevědomí a sebejistoty. Vztahy s vrstevníky uspokojují psychické potřeby, mají společné zájmy, získávají navzájem mezi sebou zkušenosti, experimentují v řešení různých situací, napodobují jeden druhého a stávají se neformální autoritou, která může mít na adolescenta větší vliv, než dospělý jedinec. Právě pocit jistoty a bezpečí, který dítěti chybí od rodiny, nachází u jeho vrstevnické skupiny. Dospívající má potřebu být akceptován a získat dobrou pozici ve vrstevnické skupině, protože ta se stane součástí jeho identity. Postavení, které lze získat ve skupině vrstevníků je zcela odlišné, jakou může dospívající získat ve společnosti dospělých. Pokud není dospívající vrstevníky akceptován, hledá způsob pro začlenění, kterými mohou často být vnucování, lichocení, uplácení a dospívající pak přijímá kohokoli, kdo je ochoten jej akceptovat. Neúspěšné jedince pak přijímají ti, kteří jsou v podobné situaci a mají omezený výběr. Tito jedinci často končí v podivných partách, ve kterých se podřizují a přijímají nové role, o které by ve skutečnosti nikdy nestáli.

Jak uvádí Kubíčková (2011, s. 7) každý člověk má potřebu někam zapadat a být něčeho součástí, velké množství dětí z dětských domovů nikdy nikam zapadat nebudou a dlouhodobé neuspokojování emocionálních potřeb vede k nežádoucímu chování. I tohle může být jeden z důvodů, proč je pro děti z dětských domovů složité a poměrně těžší, zařadit se do běžné společnosti.

Velká většina adolescentů v tomto období ukončí vzdělání a čeká je nástup do zaměstnání. Což přináší opět změnu prostředí a sním i nové sociální role. Nástup do zaměstnání prožívají dospívající různě a velmi často rozpolceně. Pozitivně vnímají peníze, i když často s nimi nedovedou hospodařit. Zátěží může být nízká role začátečníka a rozpor mezi očekáváním a realitou. Pokud se dospívající nachází mezi spolupracovníky, kteří nejsou v podobné situaci a není mezi nimi věkově podobný jedinec, bývá začlenění do nového prostředí pro adolescenta obtížné. Dospívající přichází jako nový člen, který se musí podřídít normám skupiny, i kdyby pro něj byly nepřijatelné. Na pracovišti jsou jiná pravidla, než ve škole a spolupracovníci nejsou tak solidární. Spolupracovníci často podceňují, ponižují a vysmívají se nováčkům, zejména v dělnických profesích, což často velmi otřese se sebejistotou adolescenta. Dospívající často odmítají uznávat nadřazenost starších spolupracovníků a tento postoj vede často ke konfliktům. Proto je adolescent v zaměstnání často nespokojený a k jeho nespokojenosti přispívá také větší časové omezení, delší pracovní doba, ranní vstávání a dospívající jej prožívají jako ztrátu svobody a zátěž. Danou situaci adolescent často řeší změnou povolání, v domnění, že pro něj bude lepší, což ve většině případů není reálné a dospívající se pak poflakuje a není schopen najít přijatelné východisko (Vágnerová, 2012, s. 420 - 426).

Dle Macka (1999, s. 65,66) je kvalita mezilidských vztahů základní psychosociální charakteristika období dospívání. Období adolescence je zásadní pro převzetí budoucích rolí, jako například rodinných, profesních a přátelských. Schopnost dospívajícího obstát v mezilidských vztazích může podpořit jeho sebedůvěru, samostatnost, uvědomění si vlastní účinnost a také ho podpořit v samostatném rozhodování. Dítě z dětského domova se v podstatě celý život setkává s omezeným počtem lidí, není zvyklé komunikovat například s lidmi z úřadu, proto pro něj může být těžké začleňování do společnosti a navazování nových kontaktů, ne všem se podaří obstát v mezilidských vztazích, což může vést k demotivaci a k odporu začlenit se do společnosti.

2.3 Osamostatnění

Po opuštění dětského domova se adolescent ocitá ve zcela nové situaci, ve které se musí začít starat sám o sebe. Tato životní situace je však ovlivněna předchozím vyrůstáním v ústavním zařízení. Dlouhodobý pobyt v dětském domově se může projevit tzv. syndrom ústavní závislosti. Tento syndrom je zapříčiněn přizpůsobením na umělé ústavní podmínky, které mohou způsobovat menší schopnost adaptace na reálný život. V dětském domově má adolescent zajištěné veškeré životní potřeby a následně pro něj může být těžké uspokojovat

tyto potřeby samostatně. Jedinci pak bývají závislí na jiných osobách (Matoušek, 1998, s. 98).

Výše zmíněné problémy mohou vycházet ze samoty, nejistoty, z nedostatku individuálního přístupu ve výchově, z vyrůstání mimo biologickou rodinu, z deprivací, frustrací a z celkově nedostatečně rozvinutých kompetencí. Osamostatnění je pro adolescenta těžkým životním úkolem, pro dospívajícího, který trpí syndromem ústavní závislosti, bývá však ještě těžší. Daný jedinec je navyklý na ústavní režim, z čeho může vycházet neschopnost při rozhodování, řešení krizových situací, strukturaci života a výše zmíněné samostatné dlouhodobé uspokojení základních životních potřeb. Dospívajícím při osamostatnění pomáhá jejich biologická rodina, avšak adolescentům z dětských domovů tato podpora chybí. Mohou využít podporu od neziskových organizací, které realizují řadu různých programů, zaměřených na děti, které opouští dětský domov. Níže jsou uvedeny programy, které se věnují dané problematice.

Jeden z nejzajímavějších projektů je „Dejme dětem šanci“. Tento projekt byl založen roku 2011 a je zapsána v rejstříku obecně prospěšných společností u MS v Praze. Snaží se pomáhat dětem a mladým dospělým při osamostatňování. Usnadňují dospívajícím začlenění do společnosti po opuštění dětského domova. Snaží se najít podporovatele, patrony, přátele, zaměstnavatele a dárce. Spolupracují s vedením dětských domovů a do projektu zařazují děti, které podporu opravdu potřebují. Daný projekt nepodporuje dětské domovy, ale podporují přímo vybrané dítě. Projekt je organizovaný, aby opravdu pomohl potřebným, a financování činnosti je založeno zejména na podpoře od fyzických osob (*Dejme dětem šanci*, [online]).

„Accenture academy“ je jeden z dalších zajímavých projektů, který založila Tereza Maxová a společnost Accenture a je realizován ve spolupráci se spolkem Otevřená budoucnost. Šance dětí, které vyrůstaly v dětských domovech, je na úspěšné začlenění značně menší, než u ostatních vrstevníků. Cílem tohoto projektu je pomoci dětem při vstupu do samostatného života a při přípravě na budoucí povolání. Cílovou skupinou jsou dospívající děti ve věku od 15 do 19 let, které vyrůstají v dětských domovech a připravují se na odchod. Projekt jim nabízí řadu možností, jak se připravit na nadcházející neznámou etapu života. Pomáhá dětem při volbě povolání a při zorientování v dané problematice (*Nadace Terezy Maxové*, [online]).

Projekt „Restart“ založila Veronika Kašáková, která také vyrůstala v dětském domově a na jejich osobních zkušenostech také tento projekt založila. Hlavním cílem programu je navázání

individuálního lidského vztahu, který bude pokračovat i po opuštění dětského domova. Každý dospívající, který má zájem, získá tak svého průvodce, se kterým se schází minimálně rok před odchodem. S průvodcem si sestaví plán a po opuštění dětského domova se společně setkávají, než se jim podaří, tento plán naplnit a hlavně stabilizovat životní situace mladého jedince (Nfvk, [online]).

V období dospívání se člověk mění a z dítěte se stává dospělý jedinec. Tato životní etapa zahrnuje řadu změn, které nejsou jednoduché a už vůbec ne pro dítě, které vyrůstalo v dětském domově. Těmto dětem chybí především vzory, nemají dostatek životních zkušeností a celkové jejich postavení ve společnosti je znevýhodněné. Adolescenti mívají často zkreslené představy o „dospělém“ životě a setkání s realitou je pro ně následně frustrující. Nepřípravenost těchto dětí často vede k neúspěchu, nezaměstnanosti a v horších případech jsou schopni překročit i míru zákona. Jak již bylo výše uvedeno, dítě z běžné rodiny podporuje při osamostatnění jeho biologická rodina, dětem z dětského domova ale typ této pomoci schází a proto si myslím, že projekty, které se zabývají danou problematikou, mohou být pro tyto mladé dospělé přínosnou alternativou, která jim může pomoci.

3 Problematika odchodu dětí z dětského domova

Pro vývoj člověka je důležité vyrůstat ve funkčním rodinném prostředí. Pokud tomu tak není, je nutné dítě z nefunkčního prostředí odebrat a umístit do ústavní výchovy. Rodina by se měla snažit napravit nedostatky a zajistit dítěti funkční prostředí pro správný vývoj, pokud rodina ani po odebrání dítěte z péče nezajistí vhodné podmínky, tak v mnoha případech dítě vyrůstá a dospívá v dětském domově. Z dětského domova pak odchází v období adolescence, kdy ve většině případů ještě není mladý člověk zcela připraven na samostatný život a po odchodu se setkává s řadou problémů, které mu znepríjemňují začleňování do reálného života. Jelikož se bakalářská práce zabývá problematikou dospívajících dětí při odchodu z dětského domova, je tato kapitola věnovaná možným problémům, které čekají mladého dospělého po odchodu z DD. Dále tato kapitola krajně popisuje přípravu na odchod a následnou pomoc, pro mladé dospělé, kteří se ocitnou za branami dětského domova.

Dle Staňka (2008, s. 41) je velkým problémem nedostatek odborníků, kteří by se zabývaly dětmi, opouštějící dětské domovy a ani nikde není sepsaná metodika či postup, jak pomoci dítěti při zapojování do společnosti.

Po ukončení ústavní výchovy se dospívající potýká s řadou problémů, které souvisí se začleňováním do reálného života. Mezi hlavní problémy patří hledání bydlení, práce a nakládání s penězi. Děti z ústavní výchovy dosahují většinou nižšího vzdělání, než děti z běžné rodiny, tím pádem mají i nižší šanci na stálou a dobře placenou práci.

Jak uvádí Novotný (2015, s. 43) další velkou nevýhodou těchto mladých lidí je nejistota při osamostatňování, nemají žádnou oporu v podobě příbuzných, ani záchytný bod, kam by se v případě neúspěchu mohli vrátit.

Jeden z problémů je fakt, že velká většina dětí se chce vrátit zpět do biologické rodiny i v případech, kdy bývaly týrané, zneužívané, či vystavené kriminálním činům ze strany členů rodiny, takže veškerá snaha dětských domovů o převýchovu nevede k posílení kvalitního života dítěte.

Dle Novotného (2015, s. 43) se řadí mezi další problémy nesamostatnost adolescentů, kteří opouštějí DD. Jsou zvyklí, že veškeré potřebné věci jim zajistili vychovatelé, doposud nemuseli řešit nijak závažnou krizovou situaci, což vede k problémům v jejich pozdějším samostatném životě. S tím je spojen i problém v komunikaci na formální úrovni, která se týká znalosti práv a povinností či přímo komunikace s úřady.

Děti z ústavní výchovy mají nedostatek kladných rodinných vzorů, který se u nich může projevit nedůvěrou ve vlastní schopnosti a ztrácí naději, že by mohly vést normální život, následně odmítají běžné povinnosti a odpovědnost (Gottwaldová [online], 2006, s. 8).

Jak uvádí Gottwaldová ([online], 2006, s. 8), dospívající neovládají ani finanční gramotnost, nejsou zvyklí zacházet s větším obnosem peněz, následně mohou mít problémy s hospodařením s financemi, se zajištěním vysokého standardu bydlení, kvůli nedostatkům financí, často tento nedostatek řeší pácháním trestné činnosti, či prostitucí. Děti z dětského domova často neznají základní principy života a ústavní péči opouštějí často nedostatečně připravení na samostatný život.

Existuje však vhodný věk dětí pro opuštění dětského domova? Nikde není přesně daný ideální návod, jak se má dítě zachovat při tomto procesu. V období, kdy je dítě v ústavní výchově, se jeho problémy dají většinou řešit, ovšem když dítě opustí ústavní výchovu, ocitá se na vše sám a neexistuje následná péče, která by s dětmi spolupracovala po opuštění ústavní výchovy. Gjuríčová tvrdí, že není nijak systémově zajištěný přechod dítěte z DD do samostatného života. Dítě je zvyklé správně fungovat v prostředí DD, kde má zajištěné zázemí a nastaven pravidla, ale již neumí využít a přenést tyto zkušenosti do reálného života (New job new life [online], 2015, s. 3,4).

Výzkumy o adolescentech, kteří opustili dětský domov, potvrzují, že tito mladí dospělí jsou ohroženi bezdomovectvím, nezaměstnaností, porušováním zákonů, vyskytují se u nich častěji zdravotní komplikace a stávají se rodiči v brzkém věku. Organizace, které sledují životy dívek po opuštění dětského domova, ukazují, že tyto dívky se často potýkají s užíváním návykových látek, mají problémy s navazováním dlouhodobých vztahů a neumí řešit běžné životní situace (Škoviera, 2017 s. 15).

3.1 Problémy spojené s bydlením, zaměstnáním, finanční problémy

Úspěšné osamostatnění adolescentů, kteří opustili dětský domov, se odvíjí, od nalezení dobré práce a bydlení. Nalezení vhodného ubytování je považováno za rizikové při osamostatňování mladých dospělých. Adolescenti, kteří vyrůstali mimo svůj prvotní domov, jsou považováni za nejvíce rizikovou skupinu ohroženou bezdomovectvím.

Jak uvádí Novotný (2015, s. 43) pro mladého člověka je těžké vytvořit si vlastní zázemí, protože celý život vyrůstal a žil s velkým kolektivem a nyní jsou na vše sami. „*Je vhodné dodat, že současný model rodinných buněk alespoň částečně kompenzuje zmíněný nedostatek, především v rámci rozvoje dovedností soběstačnosti*” (Novotný 2015, s. 43).

Tedy prvním problémem, který vyplývá z opuštění dětského domova, je ztráta bydlení. *„Vhodné bývanie významne prispieva k celkovému pocitu spokojnosti a ku kvalite života. V počiatočnom období osamostatňovania sprevádzali v tejto oblasti mnohých mladých ľudí neistota či strach o budúce zázemie”* (Škoviera, 2017 s. 57).

„Byť, teda mať zázemie je dôležité, lebo to, trúfám si povedať, že 89 percent odídencov z detského domova zázemie nemá. Nevie, či sa dá považovať zázemie, že si najdu frajera a odídu za ním, baby napríklad. A potom sa rozídu a ostane s bábätkom, s menším dieťaťom idú do krízového strediska... Takže zázemie, to je najdôležitejšie, mať sa vždy kam vrátiť. A potom tá finančná nezávislosť” (Škoviera, 2017 s. 65).

Před tímto rizikem se snaží mladé dospělé chránit sociální ochrany, které poskytují možnosti ubytování v domech na půli cesty, nebo v azylových domech. Z výsledků výzkumu Ipsos vyšlo, že děti před odchodem z dětského domova neuvažují nad variantou daného ubytování, většina dětí si plánuje bydlení v pronajatém bytě, ale po opuštění dětského domova je realita taková, že na pronájem bytu nemají dostatečné finance a proto hledají bydlení, které je levné, podporované, nebo krizové. *„Ve třetině případů bylo nutné využít pomoci neziskových organizací či domů na půl cesty. Z rozhovorů s dětmi v domovech před odchodem však nevyplývá, že s touto variantou počítají.”* (Ipsos [online], 2015, s. 26).

Další problém, který vyplývá z osamostatnění, je nalezení vhodné práce. Minimum dětí z dětských domovů má na základní škole tak dobré výsledky, aby si mohli vybírat z několika středních škol. Reálná situace je taková, že děti z dětských domovů dosahují ve většině případů pouze nízký stupeň vzdělání, po základní škole nastupují na střední odborná učiliště, které mnoho z dětí ani nedokončí. Z výzkumu, který prováděla organizace Ipsos, vyšlo, že 71 % dětí bude mít po dodělení školy výuční list, mezi nejčastější obory, které děti studují, patří kuchař/číšník, prodavač, zedník, ošetřovatel. Celkem 57 % dětí si plánuje pokračování ve studiu, avšak pro navazující studium se rozhodlo pouze 1 dítě z 10. Děti si plánují dále studovat, ale po opuštění domova už tuto potřebu nepocítují. Hlavním důvodem je fakt, že většina dětí má pouze výuční list a mají nedostatek motivace pro další studium. Na základě nízkého stupně vzdělání, mají tyto děti většinou špatně placené povolání. Což mnohé z nich velice demotivuje, k práci mají odpor a slabou motivaci (Ipsos [online], 2015, s. 50,51,52).

Další problémy, se kterými se může adolescent v zaměstnání potýkat, jsou problémy v komunikaci mezi spolupracovníky, s vedoucím. Děti dostatečně neplní své pracovní povinnosti, neumí je dlouhodobě dodržovat, nemají dostatečné volní vlastnosti, mají

narušenou sebekontrolu, emoční výkyvy, strach ze selhání a častým problémem, který řeší tyto děti je, kde mají bydlet a jak následně dojíždět do práce. Tyto děti mají nedostatečné pracovní a praktické zkušenosti, pracovní návyky a problémy s docházkou. Mají nereálné představy na základě, kterých často opouští brzy svá první povolání, protože si myslí, že si najdou někde lepší práci. Většina zaměstnavatelů ani nechce zaměstnat takové děti, vidí v nich spíše riziko, nespolehlivost, menší výkony v práci, horší komunikační dovednosti, nevytrvalost, proto zaměstnavatelé raději volí zaměstnance s praxí, se kterým mají menší finanční náklady, než s dítětem bez praxe (New job new life [online], 2015, s. 5,6).

Dalším důležitým faktorem při osamostatňování je finanční gramotnost dětí, která se v případě dětí z dětských domovů považuje za nedostatečnou. Výsledky, které vycházejí z výsledků výzkumu agentury Ipsos ukazují, že děti v dětských domovech mají nereálné představy o měsíčních nákladech a hospodaření s vyšší finanční částkou pro ně může být velkým problémem, protože se s velkou částkou peněz nikdy v životě neseťkali. „...*neviem ako to presne je, ale čávo odišiel a mal 14 tisíc euro krásny peniaz. Ale čo myslíte, je možno pol roka preč, čo má z tých peňazi? Nič. Čiže možno je dobré toto.. Ale je to ťažké, lebo si predstavte, človek nikdy nemal taký obnos peňazi a zrazu ho má.*” (Škoviera, 2017, s. 63).

Nedostatek financí, je tedy jeden z dalších problémů, se kterými se adolescent po opuštění domova setkává. Při odchodu z dětského domova je poskytnuta věcná pomoc, nebo adolescent dostává jednorázový peněžitý příspěvek, který je stanovený vnitřním řádem. (Zákon č. 109/2002 Sb., Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních, § 33).

Hodnota věcné pomoci, či jednorázového peněžitého příspěvku je uvedeno nejvýše 25 000 Kč (Zákon č. 109/2002 Sb., Nařízení vlády č. 460/2013 Sb. § 4). V nařízení je uvedena pouze nejvyšší možná výše dosažení příspěvku, ale již není uvedena nejnižší hodnota. Je důležité zdůraznit, že každé dítě na takto vysokou částku nedosáhne.

Pouze 13 % dětí v rozhovorech uvedlo, že si šetří nějaké peníze. Z těchto výsledků lze předpokládat, že jediné peníze, které dítě má při odchodu z dětského domova jsou právě výše uvedené příspěvky, a s tím se může pojít problém, že výše těchto příspěvků nebude pro dítě dostatečná, po opuštění dětského domova (Ipsos, [online], s. 51).

Jak uvádí Škoviera (2017, s. 64) mladí dospělí si neuvědomují nutnost šetření peněz, ať už před odchodem z domova, nebo po opuštění, což vychází z výzkumu, který provedli na dané téma. Mladý dospělí si myslí, že je dostatečně finančně připravený, i když reálné finance

tomuto tvrzení neodpovídají. Z daného výzkumu také vyplynulo, že náklady některých mladých dospělých byly srovnatelné s příjmy, v některých případech došlo i k zadlužení. (Lukšík a kol., s. 64) *„Nižšia kvalita ekonomickej situácie participantov bola spojená s absenciou úspor či „štartovacieho“ finančného balíčka, so závislosťou iných (blízkyh) osob od ich príjmu, neznalosťou hospodárenia s financiami, ťažkosťami pri hľadaní vhodnej a dostatočne finančne ohodnotenej práce a zadlžením.“* (Škoviera, 2017, s. 64).

Z výsledků daného výzkumu vyšlo, že většina mladých dospělých v rozhovorech uvádělo, že se snaží o zlepšení svého finančního stavu. Jejich motivace, usilování, cílevědomost je určitě pozitivním faktorem v jejich životě, na druhou stranu při usilování o větším obnosu peněz pracovali až na úkor svého zdraví (Škoviera, 2017, s. 65).

3.2 Příprava na odchod

Dle Běhoukové (2012, s. 164) se problematice přípravy dospívajících dětí nevěnuje dostatečná pozornost. Dětské domovy nemají přesně vymezený obsah příprav, a proto probíhá příprava v každém dětském domově trochu jinak. Kvůli nedostatečné přípravě, opouští adolescent dětský domov nepřipravený na samostatný život. V naší republice se nachází spousta dětských domovů a každý přípravu na odchod pojímá jiným způsobem, avšak některé kroky, při přípravě mají podobné. Nelze přesně tvrdit, zda jsou dané kroky pro dospívajícího přínosné, protože nemůžeme přesně zjistit úspěšnost všech adolescentů v životě. Jen podle mého názoru, ne vždy probíhá připravování dospívajících tak jednoduše, jako je napsáno v programech.

Příprava dítěte musí probíhat dlouhodobě a systematicky, na základě rozboru odborné literatury je rozdělena do tří fází a to zahájení, průběh a návrat. První fáze přípravy na návrat do běžného života by měla začít ihned po příchodu dítěte do zařízení. V zařízení zpracují „plán rozvoje osobnosti“ a také s poskytovateli sociálních služeb je sestaven „plán sanace rodiny“. S plány je jedinec seznámen a v průběhu se podílí na hodnocení a ustanovení nových cílů, vše probíhá s ohledem na jeho vývojové možnosti. Druhá fáze usiluje o přidělení specializované osoby každému dítěti. Tato osoba by měla dítěti pomáhat při odchodu z domova, je zodpovědná za plánování a průběh procesu, stará se o naplnění osobních potřeb, cílů a zájmů dítěte. Cílem druhé fáze je trénovat dovednosti pro samostatný život, zvyšovat motivaci a informovanost na profesní přípravu, která by mohla pomoci dosáhnout finanční nezávislost po odchodu. Třetí fáze provází jedince po odchodu v jeho samostatném životě. Adolescent tak má možnost obrátit se na „poradce“, který by mu měl pomoci při začlenění do

společnosti. V první etapě, což je zhruba první tři měsíce po opuštění domova, potřebuje adolescent podporu a odbornou pomoc, tato pomoc by měla v průběhu odeznívat a ukončení se navrhuje při dosažení cílů (Běhounková, 2012, s. 155-157).

Běhounková (2012, s. 158) tvrdí že výzkum Gjuričové přinesl děsivá data o životě adolescenta po opuštění dětského domova. V tomto výzkumu byli sledováni mladí dospělí, kteří opustili zařízení, jednalo se o 17 454 jedinců. Výzkum zjistil, že velká většina jedinců, se vrací zpět k biologické rodině, přesně se jednalo o 12 308 jedinců, pouze 1268 jedinců využilo služeb Domu na půli cesty a 202 jedinců využilo azylové zařízení. Výzkumníci také zjistili, že 56 % adolescentů se dopustilo trestné činnosti a fakt, že 40 % trestných činů páchají jedinci z dětských domovů, naznačuje, že systému přípravy se nevěnuje dostatek pozornosti a v praxi je opravdu nedostatek následné podpory a péče, kterou by tito jedinci využívali.

Příčin, proč mladí dospělí často po odchodu z dětského domova selhávají je velké množství, které je zapříčiněno mnoha důvody. Jedná se o příčiny, které pramení jednak ze strany dětí, které jsou poznamenány psychickou deprivací a ty vedou ke špatnému sebepojetí, sebehodnocení, emočním problémům, k poruchám v chování a celkové snížené motivaci. Dané problémy jsou také zapříčiněny nízkými limity zařízení, které vedou k izolovanosti, nepřipravenosti na samostatný život. Dítě v zařízení žije v ekonomické a sociální jistotě, kterou však po odchodu ztrácí. Děti si většinu svých sociálních vazeb vytváří pouze v zařízení a nemají reálnou představu o životě mimo zařízení a nedostatek následné podpory způsobuje při prvních krizových situacích adolescenta propad do sociální izolace, kde se ocitají bez finanční, sociální a emoční podpory (Běhounková, 2012, s. 159).

Praktická příprava na osamostatňování se uskutečňuje na základě chráněného bydlení. Chráněné bydlení je menší byt, umístěn v prostoru dětského domova, kde může mladý dospělí nějakou chvíli zůstat, po opuštění dětského domova, tohle bydlení mu poskytne plynulejší zařazení do běžného života (Vašátková, Vyhnálková, 2008, s. 65-69).

V těchto bytech se dospívající starají sami o sebe, perou, vaří, uklízí a učí se běžný chod domácnosti. Avšak dle Běhounkové (2012, s. 155) cvičné byty neřeší daný problém v komplexnosti a navíc reálný počet existujících bytů není doposud známý.

Jak uvádí Běhounková (2012, s. 155), jsou dokumenty, které se zabývají danou problematikou nekompatibilní a neřeší se v nich ani následná podpora a péče. Dokud nedojde k systémovému ukotvení přípravy a pomoci, nelze očekávat změny v praxích.

Děti, které vyrůstají v běžných rodinách, jsou na život připraveni podstatně lépe, než děti, které vyrůstají v dětském domově. Dítě z běžné rodiny má také řadu výhod a osamostatnění u těchto dětí je většinou bezproblémové, protože dítě z běžné rodiny si může samo zvolit, kdy opustí svůj domov a postaví se na vlastní nohy, kdykoliv se může zase vrátit zpět ke své rodině a požádat ji o pomoc, ale dítě z dětského domova zkrátka jednoho dne odejít musí a nemá žádnou cestu zpět. Ze dne na den se ocitá samotné v reálném světě a nemá se kam vrátit, v mnohých případech ani na koho obrátit a tak se často potýká s řadou problémů. I přes známost problematiky dětí z dětských domovů, je v české legislativě poměrně málo informací na dané téma. Nejdůležitější informace jsou shrnuty v zákoně č. 109/2002 Sb.

3.3 Pomoc při odchodu

Poskytovaná pomoc od státu pro mladé dospělé, kteří opouští dětský domov, vypadá následovně. Podle zákona č. 109/2002 Sb., má ředitel ústavu povinnost informovat příslušný obecní úřad obce s rozšířenou působností o nadcházejícím propuštění dítěte ze zařízení, a to v termínu nejméně 6 měsíců před propuštěním dítěte a umožnit dítěti, které má být propuštěno ze zařízení z důvodu zletilosti, jednání se sociálním kurátorem. Dítě by mělo navázat za danou dobu s kurátorem bližší vztah a měli by navrhnout plán následujících kroků, dítěte pro uskutečnění a snadnější opuštění dětského domova a začlenění do běžného života. Plán by mělo sestavovat dítě a kurátor pouze dohlíží na reálnost těchto kroků (Zákon č. 109/2002 Sb., Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních, §24).

Dále zákon č. 108/2006 Sb., definuje možnosti následné péče pro adolescenty, kteří opouští zařízení ústavní, či ochranné výchovy. Jedná se především o Azylové domy, které umožňují ubytování na přechodnou dobu osobám, které se nachází v nepříznivé situaci. V Azylových domech mohou poskytovat také stravu a pomáhají při řešení nepříznivých záležitostí (Zákon č. 108/2006 Sb. §57).

Další možností jsou Domy na půl cesty. Tyto domy umožňují ubytování adolescentům, kteří opustili zařízení ústavní, či ochranné výchovy a jejich služby dále zahrnují také pomoc při zkontaktování se společností, sociálně terapeutické činnosti a napomáhají při řešení osobních záležitostí, které se mohou týkat zaměstnání a bydlení. Snaží se adolescentům pomoci při začleňování do společnosti a v těchto domech může být jedinec ubytovaný maximálně jeden rok (Zákon č. 108/2006 Sb. §58).

„Problémy, se kterými se potýkají, lze v zásadě shrnout do tří velkých oblastí – sociální nepřipravenost, ekonomická nesamostatnost, chybějící emocionální podpora.” (Folda [online], 2009, s. 23)

Jak uvádí Folda ([online], 2009, s. 22-25) systém sociálních služeb státu na tyto tři zásadní složky problémů není dostatečně uzpůsobený a připravený kvůli nedostačujícím financím a chybějící kapacitě. Pomoc při odchodu z velké většiny zajišťují neziskové organizace, podoby jejich služeb vypadají následovně. Odborné poradenství poskytuje adolescentům nutné informace, pro zvládnutí nepříjemných situací. Mezi další formy pomoci se řadí nácvik dovedností pro reálný život, Vysoká škola ekonomická a Střediska náhradní rodinné péče „*Start do života*” vytvořili projekt, jehož cílem je zmírnit výše zmíněné problémy dětí při vstupu do života. Tento projekt je rozdělený do třech kurzů, na kterých se děti připravovaly na běžné situace, které by je mohli potkat v reálném životě. Vyzkoušeli si, jak najít zaměstnání, bydlení, tak hospodařit s penězi, rozvíjely si komunikační a sociální kompetence. V druhém kurzu se učili, základní operace s počítačem a v posledním kurzu si vyzkoušeli řešení situací jako například komunikovat s úřadem, spolupracovat ve skupině, řešení krizových situací v rodinách, domácí násilí, drogy, šikana a jak si najít pomoc a únik z těchto situací. Doprovod může pomoci dětem, které si nevědí rady v životních situacích jako například doprovod na úřady, zkontaktování s prostředím, celkové podpoření při rozuzlení běžných situací v životě. Poskytnutí bydlení tato služba spadá pod sociální prevenci a zabraňuje bezdomovectví dětem z dětských domovů. Možnosti bydlení jsou v domech na půli cesty, azylové domy, intervenční centra, ubytovny. Tato služba zahrnuje i podporu při zajištění stravy a hygieny. Bezprostřední zajištění je pro děti, které nemohou z nějakého důvodu odejít bez pomoci další osoby, například ze zdravotních důvodů, zdravotního postižení, duševně nemocným lidem, i lidem, které užívají návykové látky a chtějí se zapojit do běžného života. Poskytnutí finanční výpomoci - tyto finance zajišťují nadace a zaměřují se na individuální potřeby (Folda [online], 2009, s. 22-25).

Přechod dítěte z dětského domova do samostatného běžného života není jednoduchý a potvrzují to i výzkumy, které byly provedeny na dané téma. Z konkrétních výzkumů lze uvést například výzkum od Matějčka, Bubleové a Kovaříka „Pozdní následky psychické deprivace”, dále od Bubleové a Kovaříka „Kriminalita jako následek psychické deprivace” Pokud by se srovnaly výsledky z daných výzkumů, je jasně viditelný protiklad, který se vyobrazuje mezi reálnými potřebami adolescentů, kteří jsou připravováni na odchod z

dětského domova a mezi pomocí, která je nabízena ze strany státu, přesně tedy sociálních služeb (Folda [online], 2009, s. 23).

Jak již bylo výše zmíněno, přechod a začlenění dítěte do běžného života není jednoduchý. Dospívání je těžké období pro každého jedince a hlavním úkolem v tomto období je osamostatnění. Pro dítě z běžné rodiny nebude až tak těžké postavit se na vlastní nohy, protože ve většině případů ho podporuje rodina, je zvyklé pohybovat se v běžném životě a hlavně v případě neúspěchu se má kam vrátit a na koho obrátit. Dítě, které nevyrostá u své původní rodiny, tedy v jeho přirozeném prostředí může být frustrované, deprivované a tyto následky ústavní péče mu znepríjemňují začlenění do běžného života. Výsledky provedených výzkumů ukazují, že systém sociální péče státu na pomoc adolescentům opouštějící dětské domovy není dostatečně propracovaný a většinu pomoci těmto mladým dospělým poskytují neziskové organizace. Z pohledu a očekávání dětí na danou problematiku by mohly vyplynout menší náznaky a nedostatky, které jim při odchodu schází.

PRAKTICKÁ ČÁST

4 Popis praktické části

V praktické části bakalářské práce se zaměřuji na očekávání dospívajících dětí v dětském domově. Pomocí rozhovorů se snažím naplnit cíl bakalářské práce a tedy zjistit, jaká mají dospívající děti očekávání o jejich samostatném životě po opuštění dětského domova, zda jsou jejich očekávání a plány v budoucím životě reálné. Téma odchodu dětí z dětských domovů je dlouhodobým společenským problémem a nikde není sepsaná jednotná koncepce, která by pomohla dítěti zajistit plynulý a bezproblémový přechod do samostatného života, proto jsem chtěla zjistit, jak na samotný odchod nahlíží dospívající dítě a z jeho pohledu by mohly vyplynout menší náznaky a důvody, proč je pro děti odchod z domova tak těžký.

4.1 Design výzkumu

Každým rokem opouští dětské domovy okolo tisíce plnoletých dětí. Dvě stovky dětí opouští dětský domov a vstupují přímo do reálného života. Zbytek dětí z celkově zaznamenaného počtu, se vrátí zpět k jejich biologické rodině, nebo pokračují do jiného typu zařízení. Zařazení dítěte do společnosti a vstup do reálného života je dlouhodobým problémem. Tento problém se odvíjí od řady příčin, které na sebe navazují a navzájem se doplňují. Problém začíná u rodiny dítěte, kdy rodiče nejsou dobrým příkladem pro dítě, jeho výchovu zanedbávají a je nutné dítě z nefunkční rodiny odebrat. Dítě je následně umístěno do zařízení, v mé práci se zabývám konkrétně umístěním dítěte do dětského domova, kde mu chybí individuální přístup, dostatek emocionální podpory, nemá možnost osvojit si základní sociální a praktické dovednosti, dítě je pak nesamostatné a neschopné pohybovat se v neústavním světě. Nevyrůstá v přirozeném prostředí, což neprospívá celkovému vývoji dítěte. Ústavní výchova nenahradí rodinnou péči, u dítěte se mohou projevat frustrace a deprivace, vyplývající z režimu ústavní výchovy, které mu znepríjemňují přechod do samostatného života. Celková výchova dítěte spadá na vychovatele, problémem však je, že vychovatel nemá dostatek prostoru, pro individuální přístup ke každému dítěti a nemá šanci dostatečně připravit každého dospívajícího na jeho odchod. Dítě se může snažit odchod oddálit, ale je jisté, že tento tvrdý okamžik, kdy bude muset opustit dětský domov, nastane a v dnešní době neexistuje jednotná koncepce, která by mohla pomoci dětem zvládnout jejich těžký přechod do reálného života.

Hlavním cílem bakalářské práce je zjistit očekávání dospívajících dětí o samostatném životě po opuštění dětského domova. Zjistit, jaká mají očekávání o náročnosti přechodu mezi dětským domovem a realitou a zda přemýšlí nad reálnými postupy při osamostatňování. Dle

mého názoru je začlenění do běžného života pro dítě z dětského domova složité a dítě by se mělo na odchod připravovat již několik let dopředu.

V bakalářské práci jsem použila **kvalitativní výzkumné šetření**. Hlavním důvodem, proč jsem zvolila tuto metodu, je, že se díky ní můžu blíže seznámit se zkoumanými osobami a tím i lépe porozumět jejich odpovědím a následně je popsat. Pomocí rozhovorů můžeme zjistit větší množství podrobných informací, od menší skupiny jedinců, na rozdíl od kvantitativního šetření, kde zkoumáme větší množství jedinců, ale zato méně podrobné informace. Každé dítě má individuální pohled na svůj samostatný život, proto tento výzkum nelze zobecňovat na větší množství respondentů.

Metodou kvalitativního výzkumu byl zvolen **polostrukturovaný rozhovor**. Na základě zvolené metody jsem mohla řídit rozhovor podle předem stanovených okruhů a otázek, ale také jsem měla volnost a otázky jsem mohla doplňovat a přizpůsobovat konkrétní a individuální situaci. Nejdříve jsem si napsala hlavní oblasti, které se týkají mého tématu, na které jsem se chtěla respondentů ptát a následně jsem do nich postupně doplňovala otázky tak, abych zjistila všechny podrobné informace, které byly potřebné pro naplnění cíle mé práce. Všechny oblasti jsem seřadila do vhodného pořadí pro respondenty. Na začátek jsem zařadila lehčí otázky, abychom se s respondenty poznali, následovaly otázky přímo k tématu a ke konci jsem zvolila opět volnější otázky. Přesné znění oblastí a otázek je uvedeno v tabulce číslo 2.

Při analýze kvalitativních dat z rozhovorů s jednotlivými respondenty byla použita **metoda obsahové analýzy**. Odpovědi respondentů jsou v práci rozděleny do kategorií, kde je dále provedena jejich interpretace. Přesné rozdělení kategorií, konkretizace a příklady výpovědi respondentů jsou uvedeny v tabulce číslo 5. Pro rozdělení a klíčování kategorií mi pomohli další činitelé, které vyplynuly z rozhovorů s dětmi. Tyto činitelé a jejich konkretizace jsou uvedeny v tabulce číslo 3, dále pak příklady výpovědí respondentů jsou uvedeny v tabulce číslo 4.

Pro **výběr výzkumného souboru** jsem využila metodu záměrného výběru. Výzkumný vzorek byl jasně definován vlastnostmi, podle kterých jsem vybrala respondenty. Metodou záměrného výběru jsem se inspirovala podle knihy od Skutil a kolektiv (2011, s. 73). Tito autoři zmiňují, že výběr respondentů do bakalářské práce se odvíjí dle kritérií. Popis vybraných respondentů je uvedený v tabulce číslo 1.

Realizace výzkumu probíhala v únoru 2021 se čtyřmi respondenty pomocí polostrukturovaných rozhovorů. Pro polostrukturované rozhovory jsem si vybrala děti, které v několika blízkých letech budou opouštět dětský domov. Hlavním kritériem je dlouhodobý pobyt v dětském domově a věk dítěte od 15 let do 18 let. Pro zachování anonymity jsem respondentům přidělila smyšlená jména a označení. Tyto jména jsem vybírala společně s respondenty.

Sběr dat v tuto dobu nebyl vůbec jednoduchý, protože probíhal v době pandemie COVID - 19 a tudíž mi přístup do dětského domova nebyl umožněn. S dětmi jsem se tedy nikdy nesešla osobně. Sběr dat probíhal pomocí aplikace WhatsApp a přes tuto aplikaci jsem měla umožněnou komunikaci s dětmi. Měla jsem velké štěstí, protože jsem osobně znala jednoho z vychovatelů v tomto dětském domově, který mi umožnil spojení s dětmi. Rozhovory byly uskutečněny formou videohovoru a probíhaly v soukromí, v prostředí, které bylo dětem komfortní, a velice dobře ho znali. Mrzelo mě, že jsem se nemohla s dětmi setkat osobně, ale pro děti to bylo na druhou stranu příjemnější, protože nemusely opouštět své známé prostředí. Ptala jsem se jich na otázky, které se týkaly jejich odchodu z dětského domova, samostatného života a plánů v životě. Všem dětem jsem pokládala stejné otázky, abych jejich výpovědi mohla správně a přesně vyhodnotit, porovnat mezi sebou a zjistit tak, jejich názory a jestli se na daný problém dívají stejně, nebo jestli se jejich názory liší.

Děti jsem se ptala na předem připravené otázky a velkou výhodou byla možnost doplňování a doptávání se konkrétních věcí, které se odvíjely z individuálních situací. Každého respondenta jsem vždy před rozhovorem seznámila s účelem pořizovaných informací a ptala se na souhlas s nahráváním rozhovorů. Také jsem je ujistila, že záznam rozhovorů bude sloužit jen pro moji bakalářskou práci, a po zpracování bude smazán. Děti také věděly, že v rozhovorech nebude použito jejich pravé jméno, pouze jejich reálný věk. Každého jsem na začátku informovala, že na otázku, která mu bude nepříjemná, nemusí odpovídat. Respondentům jsem vždy nabídla tykání, abychom se cítili co nejpříjemněji. Každý z rozhovorů trval zhruba hodinu.

Základní vzorek výzkumu se skládá ze čtyř respondentů, konkrétně ho tvoří tři děvčata a jeden chlapec.

První respondentka Lenka má 18 let, je žákyní odborného učiliště, studuje obor prodavačské práce. Do dětského domova se dostala již v 6 letech. Důvodem jejího umístění byla zanedbaná péče ze strany rodičů.

Druhý respondent se jmenuje Samuel, má 15 let a navštěvuje základní speciální školu, je v 8. ročníku. Samuel je rozhodnutý, že po základní škole chce jít studovat elektrikáře. Důvodem jeho umístění do dětského domova byla také zanedbaná péče ze strany rodičů.

Třetí respondentka Anička studuje střední odborné učiliště, obor prodavačské práce a je jí 17 let. Do dětského domova se dostala teprve před dvěma lety, přesně v jejích 15 letech. Důvodem jejího umístění do dětského domova byla opět zanedbaná péče ze strany rodičů.

Čtvrtá respondentka je Alena, má 18 let, také studuje střední odborné učiliště stejný obor jako Lenka a Anička, prodavačské práce. V dětském domově žije od svých 8 let. Důvodem jejího umístění do dětského domova byl stejný, jako u předešlých respondentů, tudíž zanedbaná péče ze strany rodičů.

Výzkumný vzorek

V následující tabulce jsou zaznamenány základní informace o respondentech. Celkově jsem vedla rozhovory se čtyřmi respondenty, konkrétně to byla tři děvčata, ve věku od 17 do 18 let. Všechna děvčata studují odborné učiliště obor prodavačské práce a do dětského domova byly umístěny z důvodu zanedbané péče ze strany rodičů. Délka pobytu je u každé respondentky jiná, nejdéle je v dětském domově Lenka, která zde strávila 12 let, následuje Alena, která žije v dětském domově 10 let a nejkratší dobu zde strávila zatím Anička a to přesně 2 roky. Čtvrtým respondentem je Samuel, kterému je 15 let a dochází na základní speciální školu. Do dětského domova se dostal také kvůli zanedbané péči ze strany rodičů a žije zde 9 let.

Tabulka 1: Výzkumný vzorek

OZNAČENÍ	JMÉNO	VĚK	STUDIUM	DÉLKA POBYTU V DD	DŮVOD UMÍSTĚNÍ DO DD
Respondent č. 1	Lenka	18 let	Odborné učiliště - prodavačské práce	12 let	Zanedbaná péče
Respondent č. 2	Samuel	15 let	Základní speciální škola	9 let	Zanedbaná péče
Respondent č. 3	Anička	17 let	Odborné učiliště - prodavačské práce	2 roky	Zanedbaná péče
Respondent č. 4	Alena	18 let	Odborné učiliště - Prodavačské práce	10 let	Zanedbaná péče

Oblasti rozhovoru

Tato tabulka znázorňuje přesné stanovení oblastí a otázek, na které jsem se ptala respondentů v polostrukturovaném rozhovoru. Přesně se můj rozhovor skládal ze sedmi oblastí, které se týkaly studia, bydlení, zaměstnání, financí, obav, přípravy na odchod z DD a pomoci. Každý kód měl jiný počet otázek, dle rozmanitosti daného tématu.

Tabulka 2: Oblasti rozhovoru

OBLASTI	OTÁZKY	DEFINICE
Studium	Co studuješ za školu? Baví tě tato škola? Bude ti přínosná v budoucím povolání? Měla jsi nějaký odklad? Plánuješ pokračovat na nějakou další školu?	Cílená a systematická činnost k získávání informací.
Bydlení	Kde bys chtěla bydlet? Jak si seženeš bydlení?	Zajištění přístřeší a jedna z podmínek pro zařazení do společnosti.
Zaměstnání	Jak si seženeš práci? Čím by ses chtěla živit? Máš dostatečné vzdělání na povolání, které bys chtěla vykonávat?	Právní vztah mezi dvěma osobami, při kterém zaměstnanec vykonává stanovenou práci.
Finance	Kolik by sis chtěla vydělávat měsíčně peněz? Víš, kolik stojí měsíční nájem? Umíš si rozložit peníze na celý měsíc? Snaží se vás vychovatelé učit finanční gramotnosti?	Ekonomický termín, který se týká peněžních prostředků.
Obavy	Obáváš se odchodu z DD? Čeho přesně se obáváš? Přemýšlíš o odchodu? Kdy přesně jsi začala o odchodu z DD přemýšlet?	Negativní lidská emoce, která vzniká důsledkem nejistoty a strachu.
Příprava na odchod	Připravuješ se nějak na odchod? Baví se s tebou vychovatelé o odchodu z DD? Setkala ses někdy s nějakou přednáškou na tohle téma? Znáš nějaké organizace, které by ti mohli pomoci, až odejdeš?	Individuální vzdělávací plán dítěte.
Pomoc	Na koho by ses obrátila, kdybys „venku“ potřebovala pomoc?	Spoluúčast při dosahování daného cíle.

4.2 Analýza výsledků

V tabulce jsou popsáni činitelé, kteří ovlivňují odchod dítěte z dětského domova. Tito činitelé vyplynuli z rozhovorů s dětmi a pomohli mi při utváření a klíčování hlavních kategorií. Bylo vybráno celkem 10 činitelů. V levém sloupci tabulky se nachází název činitele a v pravém sloupci je konkretizace daného činitele. V následující tabulce č. 4 jsou činitelé popsáni podrobněji na základě příkladů vět z rozhovorů, tyto věty dokládají vhodnost zařazení do bakalářské práce. Činitelů je celkem deset a jejich názvy a konkretizace jsou následující.

První činitel, který ovlivňuje dítě při jeho odchodu, se nazývá „plány“. Tento činitel znázorňuje plány dítěte po opuštění dětského domova.

Druhým činitelem jsou „obavy“, který zobrazuje situace, či věci, kterých se dítě po odchodu obává. Třetí činitel „nezájem“ ovlivňuje dítě, protože děti odmítají přípravu na odchod z dětského domova, tím pádem jsou na odchod často nedostatečně připraveni.

Čtvrtým činitelem je jejich „přehled“, který udává všeobecné informace o chodu reálného života.

Pátý činitelem je „bydlení“, který znázorňuje znalosti, které se týkají bydlení po opuštění dětského domova.

Šestým činitelem jsou „peníze“, který zobrazuje finanční gramotnost dětí.

Sedmým činitelem je „hledání“, což znázorňuje činnost související s postupy, kterou dítě vykonává, aby dosáhlo cíle. „realizace“ je osmým činitelem, která zobrazuje uskutečnění naplánovaného kroku.

Devátým činitelem je „rodina“, děti mluví ve většině případů o návratu ke své původní rodině a nebo se spoléhají na její pomoc při odchodu.

Posledním činitelem je „vychovatel“, což zobrazuje člověka, který vychovává dítě v dětském domově, který tráví s dítětem v jeho životě nejvíce času.

Tabulka 3: Činitelé ovlivňující odchod z DD

Činitelé ovlivňující odchod dětí z DD	
Název činitele	Konkretizace
1. Plány	Jak si dítě plánuje život po opuštění DD
2. Obavy	Z čeho má dítě strach
3. Nezájem	Odmítání přípravy na odchod
4. Přehled	Přehled o chodu života
5. Bydlení	Možnosti bydlení
6. Peníze	Finanční gramotnost, výplata, rozpočet
7. Hledání	Činnosti vedoucí k dosažení cíle, postupy
8. Realizace	Uskutečnění naplánovaného kroku
9. Rodina	Biologická rodina dítěte
10. Vychovatel	Člověk, který dítě vychovával v DD

Tabulka č. 4 znázorňuje výše zmíněné činitelé, které ovlivňují odchod dítěte z dětského domova a přesné výpovědi respondentů z rozhovorů. Každý činitel ovlivňuje odchod dítě určitým způsobem. Některé činitelé ovlivňují odchod pozitivně, jiné negativně. V tabulce jsou znázorněny jak pozitivní, tak i negativní činitelé.

Tabulka 4: Činitelé - výpovědi respondentů

Název činitele	Příklady vět z provedeného výzkumu
1. Plány	„Já pojedou do Anglie za bráchou a tam budu dělat toho elektrikáře, takže budu mít fakt peněz hodně.“
2. Obavy	„No nevím, hlavně z toho bydlení a jak a kde seženu vlastně tu práci, jestli mě vůbec někde vezmou.“
3. Nezájem	„Ano, baví se s námi o tom pořád dokola, třeba čtyřikrát, třikrát pořád dokola nás už to fakt nebaví. Pořád nám opakují, ať si kapesné i šetříme a neutrácíme si je hned. Dostávám někdy peníze i ve škole z praxe, ale ty si hnedka utratím. Oni to snáma probírají fakt skoro pořád a mě to nebaví řešit teď, když to teď ani řešit nemusím. Odcházet teď nechci, tak proč bych to řešila.“
4. Přehled	„Co, průměrnej plat to je myslím aspoň 25 tisíc, to snad má každej.“
5. Bydlení	„Jako já nad tím přemýšlím, ale že bych měla určené, kde bych chtěla bydlet to ještě ne. Já právě nevím, co je lepší, jako jestli ubytovna, nebo když si najdu byt.“
6. Peníze	„Dostávám někdy peníze i ve škole z praxe, ale ty si hnedka utratím.“
7. Hledání	„Přes inzerát, a nebo když vidím, nějaký inzerát a je to jakoby blízko, tak bych zašla přímo na to místo, co bylo napsané na tom inzerátu.“
8. Realizace	„Tak, asi bych šla na to určitý místo, kde bych chtěla pracovat a jít tam na pohovor. Asi tak no.“
9. Rodina	„Na tátu, my už jsme spolu domluveni, že jak odejdu, že mi pomůže.“
10. Vychovatel	„Tak buď na bráchu, kterej teďka žije v Anglii, nebo tady, na vychovatele, určitě tady, co tak vím, tak hodně co děcek, co z tady odešlo, mají problémy a prostě přijde jim to divný se přijít semka nahlásit, do domova, kde vyrůstaly a kde se o ně staraly a oni radši budou tam někde pod mostem, než tady zajít sem a prostě stačí si říct jo, oni by mi mohli pomoci, to už tady párkrát bylo.“

Kategorie výzkumu

Tabulka znázorňuje definované kategorie z analýzy rozhovorů, ze které vyplynuly následující čtyři kategorie. První kategorií je „Očekávání“, tato kategorie se týkala přemýšlení, obav, očekávání, a představ o reálném životě, před opuštěním dětského domova. Druhá kategorie „Znalosti“ představuje přehled všeobecných informací dítěte, o běžném životě. Třetí kategorie „První kroky“ znázorňuje první postupy a kroky, které si dítě plánuje po opuštění dětského domova. Čtvrtá kategorie „Pomocná ruka“ zobrazuje různé formy kontaktů, na které by se dítě obrátilo, v případě nouze. V posledním sloupci jsou uvedené přímé výpovědi respondentů z rozhovorů.

Tabulka 5: Kategorie výzkumu

Název kategorie	Konkretizace	Příklady vět z rozhovorů
Očekávání	Přemýšlení, očekávání, obavy a představy dítěte o životě před odchodem.	„No, my jsme domluveni s tátou, on sice teď bydlí v Praze na ubytovně, ale on mi slíbil, že se za mnou přestěhuje a že nám najde nějaký byt a budeme bydlet spolu.“ „No tak jako jo aji ne. Nevím, jako co mě vůbec čeká po tom až odejdu odtud, ale nevím.“
Znalosti	Přehled všeobecných informací běžného života dítěte.	„Co, průměrněj plat to je myslím aspoň 25 tisíc, to snad má každej.“ „Nájem je myslím 3 tisíce, možná i víc někde, záleží, v jakým to je městě.“
První kroky	První kroky po opuštění dětského domova.	„Asi seženu bydlení a práci, bych řekla.“ “ „Tak, asi bych šla na to určitý místo, kde bych chtěla pracovat a jít tam na pohovor. Asi tak no.“
Pomocná ruka	Druh kontaktu, na který se dítě obrátí, v případě potřeby pomoci po odchodu z dětského domova.	„No mohl by mi pomoci tady někdo na domově nebo bych se obrátila na sourozence.“ „Určitě na mámu, chci jít bydlet za ní, až budu muset odejít.“

Každé dítě vnímá odchod z dětského domova trochu jinak, ale všichni respondenti se zmínili vždy o čtyřech tématech. Z těchto témat vyplynuly následující **čtyři kategorie**. Při klíčování a rozdělování kategorií mi pomáhali výše zmínění činitelé, které vyplývají z rozhovorů s dětmi a tito činitelé „utváří“ kategorie. Těchto činitelů je konkrétně deset a jsou uvedeny v tabulce č. 3, dále pak konkretizace v tabulce č. 4.

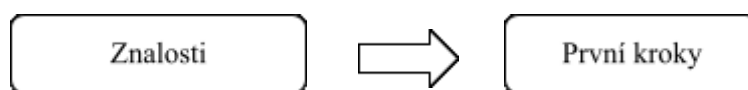
A) Kategorie „**Očekávání**“ se jevila jako jedna z vhodných kategorií pro zařazení do bakalářské práce, protože souvisí s představami dítěte a s procesem plánování postupu jejich budoucího života. V rozhovorech se děti často zmiňují o očekávání. Často také mluví o obavách. Na základě této kategorie se mi zobrazil náhled dětí na okolní svět. Vnímání okolního světa, jejich očekávání může souviset také s motivací.

B) Kategorie „**Znalosti**“ se jevila jako jedna z vhodných pro zařazení do bakalářské práce, protože je důležité, jaké má dítě znalosti a přehled o reálném životě. Jeho znalosti ovlivňují, jaké zvolí postupy při osamostatnění a řešení krizových situací. Znalosti dítěte velice ovlivňuje jeho inteligence a mé rozhovory vypovídají o tom, že na věku dítěte v této situaci nezáleží. Tato kategorie se týkala například otázek na výši platu, průměrného platu v České republice či výši nájmu. Tato kategorie byla pro můj výzkum důležitá, na základě znalostí se dítě rozhoduje a volí první kroky.

C) Kategorie „**První kroky**“ se jevila jako jedna z vhodných pro zařazení do bakalářské práce, protože správné první kroky v životě dětí, po opuštění domova jsou jedny z nejdůležitějších. Je směřodonné, co udělá dítě jako první, když opustí dětský domov. Správné zvolení prvních kroků může vést k úspěšnému naplnění individuálního plánu dítěte. Pokud první kroky souvisí s úspěchem, má dítě větší motivaci pro zvládání následných situací v samostatném životě. Několik dětí se zmínilo, že důležité věci za ně řeší vychovatelé, tudíž nemají rozsáhlou zkušenost s řešením problémů a neúspěch by je mohl demotivovat.

D) Kategorie „**Pomocná ruka**“ se jevila jako jedna z vhodných pro zařazení do bakalářské práce protože, jak vyšlo z rozhovorů, se děti zmiňují o pomoci od druhých lidí. Děti se spoléhají na pomoc při odchodu z dětského domova a věří, že jim pomohou sourozenci, vychovatel, nebo rodina. V rozhovorech se děti často zmiňovali o biologické rodině, u které i hledají pomoc. Dvakrát byl zmíněn přímo rodič, v jednom případě otec, v druhém matka. V dalších výpovědích se děti zmiňují o sourozencích. Pouze okrajově zmiňují vychovatele.

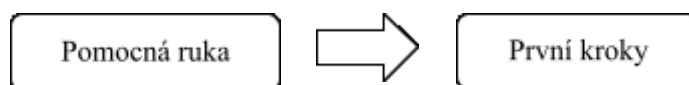
Vliv kategorie „Znalosti“ na kategorii „První kroky“:

Obrázek 1: Vliv kategorie „Znalosti“ na kategorii „První kroky“

Kategorie „Znalosti“ má vliv na kategorii „První kroky“ protože pokud dítě má znalosti, má přehled o životě, je dostatečně informovaný o základním systému života, tak je velká pravděpodobnost, že zvolí správné první kroky. Má větší šanci zařadit se do společnosti a žít úspěšnější život. Velice záleží na přesnosti informací. Znalosti dětí jsou ve většině odpovědí nepřesné, zavádějící, dokonce zcela nepravdivé. V rozhovorech děti nevypovídají o postupu, který by mohl vést ke správnému řešení, ale rovnou popisují výsledek. Například říkají, že jako první si seženou bydlení a práci, ale zcela v jejich prvních odpovědích chybí jejich postup k dosažení bydlení a práce.

Vliv kategorie „Pomocná ruka“ na kategorii „První kroky“:

Obrázek 2: Vliv kategorie „Pomocná ruka“ na kategorii „První kroky“

Kategorie „Pomocná ruka“ má vliv na kategorii „První kroky“ protože, z rozhovorů je patrné, že se děti spoléhají na lidi kolem sebe. Každé dítě se zmínilo, že při odchodu požádá někoho o pomoc. Někteří se zmínili, že se obrátí na své sourozence, rodiče, nebo že dokonce půjdou bydlet za nimi. Také se zmiňovaly o vychovatelích v dětském domově, že požádají o pomoc své vychovatele, protože podle nich tomu rozumí a dokážou jim pomoci. Je velice důležité, v kom vidí dítě oporu a na koho se obrátí při odchodu, protože to ovlivňuje, co dítě po odchodu udělá, nebo co si naplánuje, že udělá.

Vliv kategorie „Očekávání“ na kategorii „První kroky“

Obrázek 3: Vliv kategorie „Očekávání“ na kategorii „První kroky“

Kategorie „Očekávání“ má vliv na kategorii „První kroky“ protože, jaké má dítě očekávání, to jak si plánuje svůj život, jak si ho představuje, velice ovlivní jeho první kroky. Děti se řídí svými představami a podle nich volí první kroky v životě. Jak si dítě představuje a plánuje svůj život, určitě ovlivňuje také to, jak bude postupovat při realizaci jeho života. Děti se také často zmiňovaly o obavách, které je můžou také do jisté míry ovlivňovat.

Vliv kategorie „Znalosti“ na kategorii „Očekávání“

Obrázek 4: Vliv kategorie „Znalosti“ na kategorii „Očekávání“

Kategorie „Znalosti“ má vliv na kategorii „Očekávání“, protože podle toho, jaké má dítě znalosti a přehled o životě ovlivňuje jeho očekávání a plány v budoucnosti. Pokud má dítě nepřesné znalosti a nepřesný přehled o životě pravděpodobně bude i jeho očekávání přehnané, nereálné a může směřovat ke špatnému plánování. V odpovědích dětí se často opakovalo, že je nebaví způsob, jakým je vychovatelé připravují na odchod, odmítají tohle téma řešit stále dokola, jsou přehlceni množstvím informací na tohle téma, u většiny dětí se objevila také odpověď: „Tohle neřeším, je to až za dlouho“.

Kategorie „Očekávání“ se neshoduje s kategorií „Znalosti“

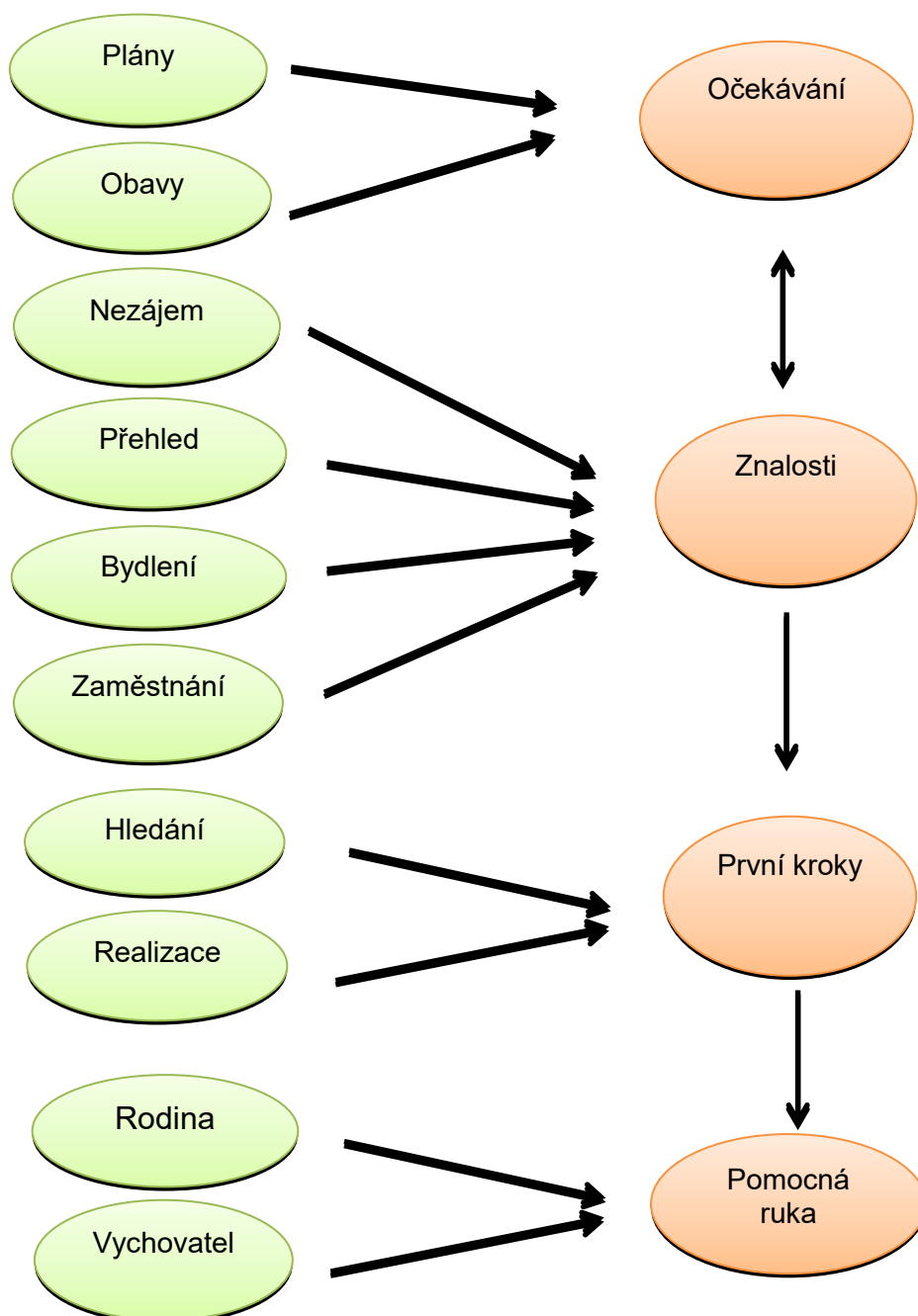

Obrázek 5: Vliv kategorie „Očekávání“ na kategorii „Znalosti“

Kategorie „Očekávání“ se neshoduje s kategorií „Znalosti“. Děti mluví o jejich očekávání. Například se děti zmiňovaly o bydlení v pronajatém bytě. Tato kategorie slouží pro následnou interpretaci výsledku střetu představ a reality, například v nutnosti uvažovat nejen o bydlení, ale také o nutnosti platit nájemné.

4.3 Interpretace výsledků

V grafickém znázornění jsou vyobrazeny čtyři hlavní kategorie, které jsou znázorněny oranžovou barvou a tyto kategorie definují hlavní témata, které děti ovlivňují při jejich odchodu z dětského domova a o kterých děti nejčastěji mluvily ve spojení s odchodem. Zelená barva znázorňuje činitele, které mi pomáhali při utváření a klíčování hlavních kategorií. Jelikož rozhovory s dětmi byly chaotické, bylo nutné rozdělit získané informace nejdříve na činitele, kteří mi následně dopomohli utvořit hlavní kategorie.

Obrázek 6: Grafické znázornění kategorií výzkumu (zdroj vlastní)

Hlavní čtyři kategorie, o kterých děti hovořily, byly tedy očekávání, znalosti, první kroky a pomocná ruka.

Kategorii „Očekávání“ ovlivňují dva činitelé a to „Plány“ a „Obavy“.

Kategorie „Očekávání“ znázorňuje představy dětí o reálném životě, činitel „Plány“ znázorňuje budoucí plány dětí v samostatném životě a činitel „Obavy“ vyobrazuje stres a strach dítěte z věcí, které ho čekají po odchodu z dětského domova.

Kategorie „Znalosti“ představuje informace, které dítě dosud získalo. Každé dítě v rozhovoru uvedlo, že informace a příprava na odchod jej nezajímá, protože situace pro něj není ještě aktuální, což znázorňuje činitel „Nezájem“. Činitel „Přehled“ vyobrazuje všeobecný přehled dítěte o reálném životě. „Bydlení“ v grafu znázorňuje informace, týkající budoucího domova dítěte a podobné je to u činitele „Zaměstnání“, který znázorňuje informace, které dítě zná o vykonávání budoucí profese. Tyto činitelé jsem vybrala také proto, že si děti uvědomují, že je pro ně po odchod nejdůležitější mít střechu nad hlavou a povolání, pro obstarání peněz.

Kategorie „První kroky“ znázorňují první věci, které dítě udělá po opuštění dětského domova. Tato kategorie vychází z činitele „Hledání“, který znázorňuje postup, který děti v rozhovorech často vypouštěli a mluvili rovnou o dalším z činitelů a to o „Realizaci“, což je uskutečnění jejich plánu.

Kategorie „Pomocná ruka“ znázorňuje krizový kontakt, na který se dítě obrátí, když se ocitne v nežádoucí situaci a vychází z činitele „Rodina“, o které se děti v rozhovorech vždy zmínily a spoléhají, že jim členové rodiny pomůžou při odchodu a z činitele „Vychovatel“, což je vlastně osoba, která se ho snaží na odchod připravovat.

Z rozhovorů vyplývají následující témata. První věc, která vyšla z rozhovorů je, že děti sice mají povědomí o reálném životě, znají základní principy života po opuštění z domova, mají i znalosti a informace, které se týkají samostatného života, ale v jejich znalostech jsou velké nedostatky. Tyto nedostatky jsou viditelné v nepřesnostech, či zcela nepravdivostech informací, se kterými děti pracují a na jejich základech si představují a plánují samostatný život. Očekávání dětí o po opuštění z dětského domova jsou zjednodušené a zkreslené, děti si představují život příliš jednoduše a proto může být následné setkání s realitou těžké a mohou se potýkat s řadou nepříjemností. Děti například znají variantu bydlení pronájem bytu, ale už si neuvědomují, kolik financí je zapotřebí na samotné pronajmutí. Respondentka č. 1 uvedla v rozhovoru: *„Tak když bych si chtěla pronajmout byt, tak jim zaplatím ten jeden nájem na měsíc a pak vodu a tak.“* Tudíž si neuvědomuje, že při pronájmu bytu je zapotřebí zaplatit majiteli vratnou kauci a nájem měsíc dopředu. Všichni respondenti si uvědomují fakt, že bez bydlení a práce není možné v životě normálně fungovat, o tomto tématu se zmínili všichni, ale pouze Respondent č. 2 uvedl, že by si práci i bydlení sehnal ještě před odchodem z dětského domova. Ten samý respondent také jako jediný ví, čím by se chtěl v životě živit. Ostatní respondenti zatím nevědí, co by chtěli v budoucnu dělat, Respondentka č. 4 dokonce ani neví, jak by si sháněla práci. Respondenti také často mluví již o dosaženém cíli, ale zcela vypouští postupy, jak daného cíle dosáhnout, či volí nesrozumitelné a nereálné postupy.

Další věc, která mě velice překvapila, je to, jak většina respondentů uvažuje. Hovoří o připravenosti na samostatný život a tento závěr vyvozují na základě zvládnání domácích prací. *„Jo, tak jako já si umím vyprat, uvařit, nakoupit, tak co bych to pak sama nezvládla.“* Pouze Respondentka č. 4 uvedla, že neví, zda je připravená na samostatný život, protože nad tím nepřemýšlí. *„No já nevím, já moc nad tím fakt nepřemýšlím.“*

Tři respondenti uvedli, že se nikdy nesetkali s žádnou přednáškou na dané téma. Pouze Respondent č. 2 uvedl, že se s přednáškou, která se týkala odchodu, a života po opuštění dětského domova jednou setkal. *„Jo, setkal, párkrát jo jako, vlastně to už si moc nepamatuju, protože to bylo hlavně pro ty větší, že jo, takže oni hlavně vyprávěli o těch větších, jakože od nás, to bylo ve škole právě, přímo tohle dělali, pro lidi, jakože ne odchod, no, jsem se do toho zamotal. My máme školu, propojenou s domovem, takže tam toho bylo víc tak dvakrát, jednou, nevím. Kolikrát tady byl pán vlastně, který dělal vychovatele a vyprávěl nám o děckách, co měl na starosti, jak vlastně dopadly, takže jako jo, on nás tam na to vlastně připravoval.“*

Další z věcí, která vyšla z mých rozhovorů, je vázanost na původní biologickou rodinu. *„No, my jsme domluveni s tátou, on sice teď bydlí v Praze na ubytovně, ale on mi slíbil, že se*

za mnou přestěhuje a že nám najde nějaký byt a budeme bydlet spolu.“ uvádí respondentka č. 3.

Všichni čtyři respondenti, se zmínili v rozhovorech o biologické rodině. Zcela otevřeně hovoří o komponování rodiny do plánů při odchodu z dětského domova. Dva z respondentů jsou rozhodnutí jít bydlet po odchodu z dětského domova zpět ke svým rodičům, konkrétně je to respondentka č. 3 a respondentka č. 4. Zbylí dva respondenti se spoléhají na své sourozence, kteří by jim měli při odchodu z domova pomoci. Pouze Respondent č. 2 se zmínil o plánování odchodu s vychovatelem. Tato věc mě překvapila, protože bych čekala, že se děti budou spíš dožadovat pomoci u vychovatelů, kteří je vychovávali a ne u rodičů, kvůli kterým skončili v dětském domově.

Děti o tématu odchodu mluví, jako by se jich netýkalo, protože v tuto chvíli dané téma řešit nemusí, tudíž je obtěžuje, když se jich na dané téma stále někdo vyptává. Všichni čtyři respondenti probírají s vychovatelem odchod, dále uvedli, že je to nebaví, protože to není pro ně aktuální téma.

Respondentka č. 1 v rozhovoru řekla: *„Ano, baví se s námi o tom pořád dokola, třeba čtyřikrát, třikrát pořád dokola nás už to fakt nebaví.“*

Dále respondenti uvedli k tématu odchodu, že se na odchod zatím nijak nepřipravují, protože je na přípravu podle jejich usouzení brzy. Tři respondenti uvedli, že se obávají samostatného života, respondentka č. 1 nedokázala popsat, čeho přesně se obává. Respondentka č. 4 uvedla obavy z hledání práce a z bydlení. Respondent č. 2 uvedl, že se přesně obává nedostatku peněz a Respondentka č. 3 uvedla, že nemá strach z ničeho.

Přesně jsem rozhovory provedla se čtyřmi respondenty, kteří vyrůstají v dětském domově. Věk respondentů se pohyboval mezi 15 až 18 lety. Poslední překvapující věcí byl nesoulad věku respondentů s naléhavostí tématu odchodu. Z mého pohledu se lépe vyjadřovali mladší děti, které byli lépe informovaní a měli větší přehled než ti starší respondenti, kteří mají k odchodu z dětského domova značně blíž. Z logiky věci se nám může zdát, že starší děti před odchodem by měli být orientovanější v problematice odchodu z DD, rozhovory to však neukazují.

4.4 Diskuze

Danou problematikou se přede mnou zabývalo již mnoho lidí, našla jsem řadu podobných bakalářských prací na dané téma. Rozhodla jsem se svůj výzkum porovnat s bakalářskou prací od Zuzany Martíškové, která je mému tématu nejbližší. Přesný název bakalářské práce od Zuzany Martíškové zní: „*Odchod plnoletých z dětských domovů*“. Tato bakalářská práce byla vydána roku 2012. Cílem její práce bylo zjistit, zda jsou mladí lidé, kteří budou během několika příštích let opouštět dětský domov dostatečně připraveni na samostatný život, jak jejich přípravě pomáhají vychovatelé, jaké mají děti možnosti bydlení, zaměstnání a kam se mohou obrátit v případě bezmoci. V této bakalářské práci se snaží poukázat na problematiku přípravy na samostatný život mimo dětský domov. Představila také některé situace, kdy je dítě odebráno z rodiny a přiřazeno do ústavních zařízení, tyto zařízení popsala a vysvětlila, jak fungují. Zabývala se odchodem dospívajících dětí, kteří budou muset v několika následujících letech opustit dětský domov, cílovou skupinu zvolila děti ve věku 15 – 16 let. Vzorek tvořili čtyři děti, konkrétně dvě děvčata ve věku 15 let, jedna dívka ve věku 16 let a jeden chlapec ve věku 15 let. V bakalářské práci využila kvalitativní výzkumné šetření a jako nástroj tohoto šetření si zvolila polostrukturovaný rozhovor, který následně zpracovala designem případové studie a na závěr provedla komparaci jednotlivých výpovědí dětí a vychovatelů. V závěru porovnává výpovědi dětí a vychovatelů.

Tato bakalářská práce se lišila od mé porovnávání výpovědí dětí a vychovatele a provedením komparace. Počet dětí ve výzkumu jsme měly stejný, lišil se pouze věk dětí, v mé bakalářské práci jsem do výzkumu zařadila i starší děti.

Z výsledků bakalářské práce Zuzany Martíškové vyšlo že, ani jeden z respondentů nepřemýšlí nad jeho odchodem, nemají představu o jejich samostatném životě. Jeden z respondentů uvedl, že nezná vůbec žádné varianty bydlení, dva z respondentů nějaké varianty znají, ale neřeší je, protože se chtějí vrátit zpět k biologické rodině a zbylý respondent sice zná nějaké varianty bydlení, ale neví, kde by chtěl bydlet. Z rozhovorů ve výzkumu nadále vyšlo, že s mladými lidmi v tomto domově nikdo jejich samostatný život neprobírá. Tři respondenti nemají vůbec žádné obavy, myslí, že jsou dostatečně připraveni na samostatný život a posuzují to na základě sebeobsluhy a pomoci v domácnosti. Pouze jeden z respondentů uvedl své obavy ze vstupu do běžného života, myslí si, že není dostatečně připravený a přímo uvedl obavy z práce a shánění bydlení. Několik dětí se chce vrátit po dosažení zletilosti zpět ke svým biologickým rodinám, i přes fakt, dřívějšího odebrání z původních rodin. Z výzkumu nadále vyšla neinformovanost dospívajících dětí a nikdo

z dotazovaných neznal žádný program na podporu samostatného života mimo dětský domov. Tyto programy nabízí neziskové organizace, což uvedla i v závěru bakalářské práce. Dokonce ani vychovatelé z daného dětského domova se neseťkali na vlastní kůži, po dobu co pracují v dětském domově s organizací, která by přijela na tento konkrétní dětský domov představit program na dané téma.

Martíšková ve své práci tvrdí, že i přes snahu vychovatelů dostatečně připravit dospívající děti na reálný život není lehké, a v mnoha případech zařazení do běžného života nedopadá dobře. Dále informovala o přípravě dospívajících dětí, které neodpovídají shodě návratu dítěte do úspěšného života. V závěru této bakalářské práce uvedla Zuzana Martíšková, že k nepřipravenosti může přispívat také to, že si děti dostatečně neprocvičují sociální kompetence. Uvádí také nezáměr státu těmto dětem pomoci s přípravou na osamostatnění, na veškerou tuto přípravu dítěte zbývá vychovatel.

Při srovnání výsledků bakalářské práce Zuzany Martíškové a mé práce, vyšlo následující. V dětském domově, ve kterém prováděla výzkum Zuzana Martíšková, s dětmi nikdo neprobírá jejich představy a plány v samostatném životě, naopak v mém výzkumu všichni čtyři respondenti potvrdily, že s nimi dané téma probírají nejen ve škole, ale také vychovatelé v dětském domově, všichni čtyři respondenti dokonce uvedli přehlcenost informacemi o tomto tématu a neustálé dotazování na dané téma je jim nepříjemné.

Výsledky se liší v obavách respondentů. V mém výzkumu se samostatného života respondenti obávají, ale stejně jako respondenti z rozhovorů od Zuzany Martíškové neví přesně, co by chtěly v životě dělat. Z mého rozhovoru pouze jeden respondent přesně uvedl, kde by chtěl bydlet a pracovat.

Z rozhovorů v bakalářské práci Zuzany Martíškové dále vyplývá, že dva dotazovaní respondenti se chtějí po dovršení plnoletosti vrátit zpět k biologické rodině a dva zatím neví, kde by chtěli žít. V mém rozhovoru vyšly podobné výsledky, co se týká návratu k biologické rodině, dva respondenti se chtějí vrátit zpět k rodičům a dva respondenti se spoléhají na své sourozence a chtějí jít bydlet za nimi. Pouze jeden respondent mluvil o tom, že by o pomoc požádal vychovatele, předpokládala jsem větší hloubku vztahu mezi vychovatelem a dítětem vzhledem k čase, který společně při výchově stráví.

Výsledky z bakalářské práce od Zuzany Martíškové také ukazují, že děti nad odchodem z dětského domova nepřemýšlí, jsou přesvědčeni o dostatečné připravenosti na samostatný

život a přípravu na odchod odkládají, podle dětí mají na vše ještě dostatek času, což potvrdil i můj výzkum.

Výsledky ukázaly, že děti neznají žádné přednášky, ani neziskové organizace, na které by se mohli při odchodu obrátit. Pouze jeden respondent z mého výzkumu se setkal s přednáškou na danou problematiku. Průběh této přednášky popisuje jako interní vzdělávací aktivitu, kterou vedl bývalý vychovatel. S dětmi mluvil o výchově dětí v dětském domově a popisoval jejich osudy. Ostatní respondenti se nikdy s žádnou přednáškou nesečkali, ani neznají žádné neziskové organizace, které by jim mohli při tvrdém vstupu do reality pomoci. Podle mého názoru, je škoda, že dětské domovy nevyužívají možnosti přednášek či jiných kurzů, na dané téma, které by umožnily lepší vhléd dětí do problematiky odchodu.

Pokud bych shrnula výše uvedené výsledky, tak se oba výzkumy shodují na nereálných představách dětí o běžném životě, nedostatečné přípravě dětí na odchod a na plánovaném návratu dětí do původních rodin.

Závěr

Vyhotovením bakalářské práce jsem chtěla upozornit na problematiku a nepřipravenost mladých dospělých při odchodu z dětských domovů. Dané téma, jsem si zvolila, protože mě zajímalo, co děti v dětském domově říkají o reálném životě a jak si jejich samostatný život představují. K výběru daného tématu mě inspirovala pedagogická praxe ve speciální školce, kde jsem měla na starost ve třídě nejen děti z dětského domova, ale i děti z běžných rodin. Až při osobním setkání s dětmi z dětských domovů, jsem si uvědomila, jak ve velké nevýhodě se mohou při osamostatnění nacházet. Zajímalo mě, co tyto děti říkají a jak si představují svůj život, až opustí dětský domov. Samozřejmě nemohu posuzovat představy dětí z mateřské školy o reálném životě, ale právě oni mi vnukly tento nápad a začala jsem přemýšlet nad tím, jaká očekávání mají dospívající děti, které už jsou odchodu z dětského domova značně blíže.

V bakalářské práci jsem objasnila ústavní výchovu, jak to probíhá v dětském domově, poukázala jsem na důvody, které vedou k odebrání dítěte a následného umístění do dětského domova. Zaměřila jsem se i na možná rizika, vyplývající z ústavní výchovy a mohou potkat děti, co nevyrůstají ve svém přirozeném prostředí.

V práci jsem popsala důležité období dospívání, vývojové období dospívání, konkrétní změny, které probíhají v daném období, interpersonální vztahy, které jsou pro dítě z dětského domova častým rizikem při začleňování do společnosti, a věnovala jsem rovněž pozornost osamostatnění, které může být pro dítě z dětského domova jedno z nejtěžších období v životě.

Velkou část bakalářské práce jsem zaměřila na problematiku daného tématu a konkrétním problémům, které jsou spjaty s odchodem z dětského domova.

V bakalářské práci jsou také uvedeny některé druhy následné pomoci, které mohou děti využít při odchodu. Při zpracování bakalářské práce mě překvapilo, jak velkou část pomoci zastávají neziskové organizace, protože stát zásadní problémy těchto dětí dostatečně neřeší.

Praktická část se věnuje dospívajícím dětem, které v několika příštích letech budou muset dětský domov opustit. Konkrétně jsem prováděla rozhovory se čtyřmi jedinci a velice mě překvapily výpovědi jednotlivých respondentů. Děti v dětských domovech sice jsou na odchod připravovány, ale v mnoha případech tuto přípravu odmítají, nebo ji odkládají, protože dané téma pro ně není aktuální.

Myslím si, že se mi podařilo naplnit cíl mé bakalářské práce a zjistila jsem, jaká mají děti očekávání o jejich samostatném životě po opuštění dětského domova. Děti mají nedostatek informací a v podstatě nemají přehled a pojem o základních věcech v běžném životě. Děti svá očekávání a představy o jejich samostatném životě zakládají na nepřesných, či zcela nepravdivých informacích, a jejich očekávání jsou nereálná. Samostatný život si představují příliš jednoduše, přípravu podceňují, odkládají a proto je pro ně následné setkání s realitou těžké a s řadou problémů si nejsou schopni poradit. Dále mě velice překvapil fakt, že se děti spoléhají na pomoc, od jejich biologické rodiny, kvůli které byli nuceni vyrůstat mimo jejich přirozené prostředí, některé děti se chtějí dokonce ke své původní rodině po opuštění dětského domova vrátit.

Děti, které vyrůstají v dětském domově, mohou být frustrované a deprivované, dané problémy se odvíjejí od vývoje v nepřirozeném prostředí, což může zasahovat ovlivňovat jejich pozdější život a mohou mít problémy při začleňování do běžného života. Ačkoliv se vychovatelé snaží děti připravovat na odchodu a dětem při odchodu pomáhat, i přes to se potýkají s řadou problémů. Celková příprava dětí je v rukou právě vychovatelů, protože stát těmto mladým lidem při odchodu moc nepomáhá. Před odchodem dítěte je sice informovaný příslušný orgán sociální péče, ale jeho pomoc je nedostačující a krátkodobá. Vhodnou se jeví spolupráce s neziskovými organizacemi, které zastávají většinu následné pomoci určenou těmto dětem a do přípravy zařadit více přednášek na dané téma, což by umožnilo lepší vhléd dítěte do problematiky odchodu a děti by se měly učit spíše postupy, jak si umět pomoci v krizových situacích, než memorovat rychle měnící se informace.

Myslím si, že v bakalářské práci se mi podařilo poukázat na nedostatky v přípravě na odchod a bylo by vhodné věnovat větší pozornost základním informacím o běžném životě, aby dítě, které opouští dětský domov, mělo přehled o tom, jak v reálném životě vést úspěšný život.

Z mé práce také vyplývá možnost dalšího zkoumání **věcné hypotézy**: *Děti z dětských domovů při jejich opuštění používají špatné znalosti místo správných ohledně jejich budoucnosti než děti vyrůstající v rodinách.*

Zdroje

Seznam použité literatury

- BĚHOUNKOVÁ, Leona. Fenomén odchodu do samostatného života dítěte vyrůstajícího v náhradní výchovné péči. Vyd. 1. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků a Klinika adiktologie, 1. lékařská fakulta Univerzity Karlovy v Praze a Všeobecná fakultní nemocnice v Praze ve vydavatelství Togga, 2012. 208 s. ISBN 978-80-87652-87-9 (Národní ústav pro vzdělávání). ISBN 978-80-7476-020-4 (Togga). Dostupné také z: http://www.nuv.cz/uploads/pracoviste_pro_certifikace/Fenomen_odchodu.pdf nebo: <http://www.knihovnanrp.cz/wp-content/uploads/2017/03/publikace-234.pdf> Signatura VKOL: 1-280.212 etopedie * náhradní výchovná péče – Česko * speciálněpedagogická diagnostika * socializace * sociální integrace * deprivované děti * riziková mládež * studie
- BITTNER, Petr et al. Děti z ústavů!: právní a psychologické dopady ústavní výchovy z pohledu ochrany rodiny a nejlepšího zájmu dítěte. Brno: Liga lidských práv, c2007. 72 s. Práva v souvislostech. ISBN 978-80-903473-4-2. Dostupné také z: https://www.llp.cz/wp-content/uploads/Deti_z_ustavu.pdf VKOL nemá ústavní výchova – Česko * ústavní výchova -- psychologické aspekty * sociálně-právní ochrana dětí * monografie
- ČAČKA, Otto. Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace. Brno: Doplněk, 2000. ISBN 80-7239--060-0.
- ERIKSON, E., H., 2002. Dětství a společnost. Praha: Argo. ISBN 80-7203-380-8.
- HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum základní teorie, metody a aplikace. Čtvrté. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.
- JÁNSKÝ, Pavel. Dítě s problémovým chováním a náhradní výchovná péče ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. ISBN 978-80-7435-534-9.
- KUBÍČKOVÁ, Hana. Dítě - rodina - instituce aneb jak neztratit budoucnost. Ostrava: Ostravská univerzita, 2011. ISBN 978-80-7464-017-9.

MACEK, Petr. Adolescence psychologické a sociální charakteristiky dospívajících. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-348-X.

MACEK, Petr. Adolescence. 2., upr. vyd. Praha: Portál, 2003. 141 s. ISBN: 80-7178-747-7. Dostupné přes službu BOOKPORT Signatura VKOL: 1-140.851 mládež – Evropa; mládež – Česko; psychologie adolescentů; sociální psychologie; srovnávací studie

MATĚJČEK, Zdeněk. Výbor z díla. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005, 445 s. ISBN 8024610566.

MATOUŠEK, O. - KROFTOVÁ, A. Mládež a delikvence. 1. vyd. Praha: Portál, 1998, 335 s. ISBN 80-7178-226-2.

MATOUŠEK, Oldřich. Ústavní výchova. Druhé. Praha: SLON, 1999. ISBN 80-85850-76-1.

NOVOTNÝ, Jan Sebastian. Zdroje resilience a problémy s přizpůsobením u dospívajících. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2015. 223 stran: ilustrace. ISBN: 978-80-7464-700-0. Signatura VKOL: 1-303.963 náhradní výchovná péče – Česko; ústavní výchova – Česko; rodinná výchova – Česko; dospívající mládež – Česko; rodinná resilience; sociální přizpůsobení; psychická odolnost; sociálně psychologický výzkum -- Česko -- 2001-2020; 2007-2014 * 2001-2020; monografie * výzkumné zprávy

PŘÍHODA, Václav. Ontogeneze lidské psychiky [Díl] 2. Vývoj člověka od 15 let do 30 let. Praha: SPN, 1967. ISBN 14-204-83.

SKUTIL, Martin. Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-778-7

STANĚK, Miloš, Monitoring problematiky ohrožených dětí v České republice. [Praha: Median: Nadace Sirius], c2008. 50 s + 1 CD. ISBN: 978-80-902847-5-3. ISBN 978-80-902847-0-8. Dostupné také z: http://www.nadacesirius.cz/soubory/Brozura_Sirius_A5_nahled.pdf Signatura VKOL: 1-205.274 Monitoring problematiky ohrožených dětí v České republice (projekt); programy a projekty -- Česko -- 2001-2010; problémové děti – Česko; sociálně ohrožené rodiny – Česko; sociální péče – Česko; sociálně-právní ochrana dětí – Česko; ohrožené děti; 2008; zprávy

ŠKOVIERA, Albín, Lucia HARGAŠOVÁ a Milan FICO. Kvalita života dětí a mladých lidí v ústavnej starostlivosti. Trnava: pre Pedagogickú fakultu Trnavskej univerzity v Trnave vydalo vydavateľstvo Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2017. 152 stran. ISBN: 978-80-568-0077-5. Signatura VKOL: 1-373.923 dětské domovy; dětské domovy – Slovensko; děti a mládež; děti a mládež – Slovensko; kvalita života; kvalita života – Slovensko; ústavní výchova; ústavní výchova – Slovensko; integrace do společnosti; kolektivní monografie

TMEJ, Karel. Uvádění začínajících vychovatelů do praxe: metodická příručka pro začínající i uvádějící vychovatele školních družin, školních klubů, dětských domovů, diagnostických a výchovných ústavů, domovů mládeže. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983.

VÁGNEROVÁ, Marie. Vývojová psychologie I: dětství a dospívání. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 978-80-246-1037-5.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání. 2., rozš. a přeprac.* Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1.

VAŠŤATKOVÁ, Jana (ed.), Pavla VYHNÁLKOVÁ (ed.) a Pavla BUREŠOVÁ. Rodina a náhradní rodinná péče. 1. vyd. Olomouc: Hanex, 2008, 79 s. ISBN 978-80-7409-013-4.

VOCILKA, Miroslav. Dětské domovy v České republice I: (Teoretická východiska). Praha: Česko., 1999.

ZEMAN, Petr. Praxe v oblasti rozhodování o nařízení ústavní výchovy a uložení ochranné. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2009. ISBN 978-80-7338-081-6.

Seznam elektronických zdrojů

FOLDA, Jan, ed. Systém náhradní péče o děti a mladistvé & následné péče o mladé lidi odcházející z náhradní péče v České republice: situační analýza [online]. Praha: Sdružení SOS dětských vesniček, 2009 [cit. 2021-01-15]. 60 l. ISBN 978-80-254-4799-4. Dostupné také z: <http://www.knihovnanrp.cz/wp-content/uploads/2017/03/system-nrp.pdf>

GOTTWALDOVÁ, Martina et al. Dlouhodobá příprava dětí s nařízenou ústavní výchovou na vstup do samostatného života: metodická příručka Poradenského centra pro děti a mládež s nařízenou ústavní výchovou Centra J. J. Pestalozziho Chrudim [online]. Chrudim: Centrum J. J. Pestalozziho, o. s. p., 2006 [cit. 2021-01-15]. 45 s. Dostupné z: <https://docplayer.cz/567106-Dlouhodobapriprava-deti-s-narizenou-ustavni-vychovou-na-vstup-do-samostatneho-zivota.html>

IPSOS. Integrace dětí z dětských domovů do společnosti: Co potřebují k tomu, aby nespady na dno společnosti? Jaké mají představy a jaká je realita? [online]. 2015 [cit. 2020-05-02]. Dostupné z: https://www.ditearodina.cz/images/soubory/kestazeni/vyzkumy/Pruzkum_Integrace-deti-z-detskych-domovu-do-spolecnosti.pdf

New Job New Life. Metodika pro dětské domovy a pěstounské rodiny [online]. [cit. 2020-05-03]. Dostupné z: <https://docplayer.cz/139283485-Metodika-pro-detske-domovy-a-pestounske-rodiny-new-job-new-life.html>

Web. 1 Dejme dětem šanci [online]. [cit. 2021-02-11]. Dostupné z: <https://www.dejmedetemsanci.cz/?lng=cs>

Web. 2 Nadace Terezy Maxové [online]. [cit. 2021-02-11]. Dostupné z: <https://www.nadaceterezymaxove.cz/nase-pomoc/partnerske-projekty/>

Web. 3 Nfvk [online]. [cit. 2021-02-11]. Dostupné z: <https://www.nfvk.cz/restart/>

A) Seznam tabulek

Tabulka 1: Výzkumný vzorek

Tabulka 2: Oblasti rozhovoru

Tabulka 3: Činitelé ovlivňující odchod z DD

Tabulka 4: Činitelé - výpovědi respondentů

Tabulka 5: Kategorie výzkumu

B) Seznam obrázků

Obrázek 1: Vliv kategorie „Znalosti” na kategorii „První kroky”

Obrázek 2: Vliv kategorie „Pomocná ruka” na kategorii „První kroky”

Obrázek 3: Vliv kategorie „Očekávání” na kategorii „První kroky”

Obrázek 4: Vliv kategorie „Znalosti” na kategorii „Očekávání”

Obrázek 5: Vliv kategorie „Očekávání” na kategorii „Znalosti”

Obrázek 6: Grafické znázornění kategorií výzkumu (zdroj vlastní)

C) Seznam zkratk

DD – Dětský domov

Nfvk – Nadační fond Veroniky Kašákové

D) Právní předpisy

Nařízení vlády č. 460/2013 Sb. o stanovení částky příspěvku na úhradu péče, částky kapesného, hodnoty osobních darů a hodnoty věcné pomoci nebo peněžitého příspěvku dítěti ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy

Úmluva o právech č. 104/1991 Sb.

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních č. 109/2002 Sb.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Šárka Killarová
Katedra:	Ústav pedagogiky a sociálních studií
Vedoucí práce:	PhDr. Pavla Andrysová, Ph.D.
Rok obhajoby:	2021

Název práce:	Problematika dospívajících dětí při odchodu z dětského domova
Název práce v angličtině:	Late teens transitioning from congregate care
Anotace práce:	<p>Práce je zaměřena na problematiku při odchodu dospívajících dětí z dětského domova.</p> <p>Teoretická část popisuje dětský domov, ústavní výchovu, důvody pro umístění do DD a možná rizika DD. Dále charakterizuje období dospívání, změny v daném období, interpersonální vztahy a osamostatnění. Poslední kapitola je věnovaná problémům, které jsou spjaté s odchodem z dětského domova, přípravě a následné pomoci při opuštění DD.</p> <p>Empirická část zkoumá očekávání dětí od reálného života po opuštění dětského domova.</p>
Klíčová slova:	Ústavní péče, osamostatnění, adolescence
Anotace v angličtině:	<p>My bachelor thesis is focused on problems of late teens transitioning from congregate care.</p> <p>In the theoretical part of my thesis is described Czech system of congregate care, reasons for a child placement and risks related to this kind of care. There are also described period of adolescence, interpersonal relations and transitioning from congregate care.</p> <p>The second part is built on survey among adolescents, what they are expecting from real life after transitioning from congregate care.</p>
Klíčová slova v angličtině:	Congregate care, adolescents, group home
Přílohy vázané v práci:	
Rozsah práce:	62 s.
Jazyk práce:	Čeština